

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ, РЕКЛАМИ ТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ
КАФЕДРА ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ ТА МЕДІАРЕДАГУВАННЯ

ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ПУБЛІЦИСТИКИ ЧАСТИНА 2: УКРАЇНСЬКА ЖУРНАЛІСТИКА

Методичні вказівки
та завдання для самостійної роботи
здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 061 «Журналістика»

Одеса
Видавець С. Л. Назарчук
2025

УДК 070(477)(091)(072)
І-907

Укладач:

Чмир Андрій Валерійович, доктор філософії (PhD), старший викладач кафедри періодичної преси та медіаредагування факультету журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

Іванова Олена Андріївна, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, декан факультету журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Мусій Валентина Борисівна, доктор філологічних наук, професор, в. о. завідувача кафедри періодичної преси та медіаредагування факультету журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рекомендовано до друку

*вченою радою факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Протокол № 3 від 27 листопада 2025 року.*

Історія журналістики та публіцистики : метод. вказівки та завдання для самост. роботи здобувачів першого (бакалавр.) рівня спец. 061 «Журналістика» / уклад. А. В. Чмир. Одеса : Видавець С. Л. Назарчук, 2025. Ч. 2 : Українська журналістика. 37 с.

Мета видання – ознайомлення слухачів із ключовими положеннями такої дисципліни як «Історія журналістики та публіцистики», допомога в засвоєнні лекційного матеріалу, підготовці до практичних занять та виконанні самостійної роботи з ключових тем курсу. Пропонуються визначення найважливіших теоретичних понять, якими слухач має вміти оперувати після засвоєння матеріалу, завдання для самостійної роботи.

Цільова аудиторія – здобувачі першого (бакалавр) рівня вищої освіти спеціальності 061 «Журналістика».

УДК 070(477)(091)(072)

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2025
© Чмир А. В., укладання, 2025

ЗМІСТ

Мета та завдання навчальної дисципліни «Історія журналістики та публіцистики»	4
Зміст навчальної дисципліни «Історія журналістики та публіцистики».....	5
Методичні рекомендації, матеріали та завдання для самостійної роботи.....	7
Питання для підсумкового контролю.....	34
Список рекомендованої літератури.....	35
Перелік курсів на платформі Prometheus, які рекомендовано здобувачам у межах неформальної освіти.....	36

Мета навчальної дисципліни «Історія журналістики та публіцистики»: сформулювати розуміння здобувачами історії журналістики як невід’ємної частини національної культури та суспільно-політичного життя України, процесу поступового розвитку форм та засобів масово-інформаційної діяльності; сформувати цілісне та системне уявлення про основні етапи, тенденції та закономірності розвитку журналістики на різних теренах України, ураховуючи вплив історичних, політичних, соціальних та культурних чинників; розвинути аналітичні навички щодо критичного осмислення історичного досвіду української журналістики, її ролі у формуванні національної свідомості, у боротьбі за незалежність та у розбудові держави.

Завдання:

- сприяти формуванню цілісного уявлення слухачів про фактори впливу на процес виникнення і розвиток журналістики від її найпростіших форм до нинішнього глобального інформаційного простору;
- дослідити взаємозв’язок розвитку української журналістики з ключовими історичними подіями та процесами, такими як національно-визвольні рухи, революції, війни, становлення незалежності;
- проаналізувати вплив політичних, соціальних, економічних, культурних та технологічних чинників на формування та функціонування української журналістики;
- навчити виявляти й аналізувати риси журналістики як форми масово-комунікативної діяльності на кожному окремому етапі її існування;
- вивчити життєвий шлях та творчий доробок видатних українських журналістів, редакторів, видавців, громадських діячів, публіцистів, а також історію знакових українських видань;
- сформувати критичне осмислення всіх процесів і явищ, пов’язаних із мас-медійним простором;
- вивчити участь журналістики і публіцистики як соціального інституту у найважливіших історичних подіях, політичних і соціальних конфліктах;
- простежити історію становлення та розвитку різних видів українських ЗМІ: преси (газети, журнали, альманахи), радіомовлення, телебачення, кіножурналістики, фотожурналістики, інтернет-медіа, соціальних мереж.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен

знати:

- історію виникнення і розвитку видів і жанрів журналістики в Україні;
- фактори, що впливали на стан української журналістики у різних частинах України протягом її розвитку;
- найбільш знакові для української журналістики друковані видання, їхню історію та спрямованість, видатні постаті в історії української журналістики;

вміти:

- уявляти собі стан журналістики і публіцистики на кожному окремому історичному етапі як частину єдиного процесу розвитку форм і засобів публічної комунікації, обумовлену закономірностями культурно-історичного розвитку людства та окремої країни;
- аналізувати історичні факти та події з точки зору їх впливу на розвиток журналістики;
- використовувати історичні знання для розуміння сучасних тенденцій у медіа;
- оцінювати роль української журналістики в суспільстві;

володіти:

- навичками роботи з історичними джерелами та літературою;
- навичками критичного мислення та аналізу інформації.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний модуль 1: Історія української журналістики і публіцистики

Тема 1. Загальна характеристика процесу формування і розвитку української журналістики. Вирішення дослідниками історії журналістики питання про розрізнення понять «преса в Україні» та «українська преса» (точки зору В.Ігнатенка, І.Михайлина, С. Костя), місце «мовного» питання у вирішенні проблеми приналежності того чи іншого видання до української журналістики. Своєрідність шляху розвитку української журналістики; фактори, що вплинули на те, що українська журналістика започатковувалася значно пізніше, ніж в інших країнах Європи, а також на те, що преса в Україні зароджувалася не українською мовою. Регіональний характер преси в Україні. Економічні, політичні, соціальні, ідеологічні, технічні, культурні передумови формування української журналістики. Періодизація процесу виникнення та розвитку української журналістики (концепції М.Ф. Нечитайлюка, М.М. Романюка, І.Л. Михайлина, С. Костя). Головні складники історії журналістики (за І.Л. Михайлиним): історія друкованих періодичних видань, історія критики, історія публіцистики, історія документалістики, історія літератури, історія науки.

Тема 2. Національні джерела української преси, протожурналістські явища (від часів Київської Русі до появи «Зорі Галицької»). Давньоруські пам'ятки («Повість минулих літ», «Слово про закон і благодать» Іларіона, «Повчання» Володимира Мономаха; панегіричне та дидактичне красномовство; проповідницька діяльність Кирила Транквіліон-Ставровецького, ораторська діяльність філософа і полеміста Івана Вишенського). Кобзарі й пісняри як провідники інформації серед широких верств населення; козацькі літописи XVII ст. Самовидця, Самійла Величка, Григорія Граб'янки.

Виникнення на українських землях друкованої преси іншими мовами і без проукраїнської орієнтації. Політичні обставини, які мотивують неможливість існування саме української преси тривалий час: відсутність незалежності, розчленованість українців між Австро-Угорською імперією та російською імперією. Політичні та культурно-національні передумови появи україномовної журналістики на початку XIX ст. на Західних землях.

Тема 3. Стан української преси у період 1848-1900 рр. Визвольні ідеї в Галичині. Діяльність просвітницького гуртка «Руська трійця» та його засновника М. Шашкевича. Історія «Зорі Галицької» (1848) від початкової маніфестації приналежності галицьких українців до великого 15-мільйонного українського народу до переходу газети на москвофільські позиції. Історія видання та цензурні переслідування альманаху «Русалка Дністровая», першого українського фольклорно-літературного альманаху народною мовою, склад альманаху, зміст таких складників, як Передслівце, Передговор к народним п'єсам.

Тема 4. Стан української періодики на підросійських територіях у XIX ст.

4.1. Започаткування преси у Харкові з друку у 1812 р. газети «Харьковский еженедельник», його відділи і його доля. Фактори, які сприяли появі журналістики саме у Харкові. Перші видавці у Харкові (І.Срезневський, В.Маслович, Р.Гонорський, П.Гулак-Артемівський, Г.Квітка та ін.). «Харьковский Демокрит» (1816) як двомовне видання, «Украинский вестник» (1816-1819), який відрізнявся наявністю «української стихії» та ін. Альманахи і збірники Харківської школи романтиків: «Украинский альманах» (1831) – з вимогою упорядників подавати твори українською мовою та з українською тематикою; «Утренняя звезда» (1833, 1834), роль Г.Квітки, О.Сомова (П.Байського), І.Срезневського у виданні альманаху; «Сніп» (1841), «Молодик» (1843) та інші.

4.2. Періодичні видання в Одесі. Фактори, що сприяли появі газет в Одесі I пол. XIX ст. Двомовна газета «Вісник Південної Росії» («Месаж») (1820-1823): тематика, порушення заборони на друк політичних матеріалів як причина припинення існування

газети.Щомісячна театральнo-музикальна газета «Трубадур Одеси». Двомовна газета «Одеський вісник – Journal d'Odessa» (1827-1894), який почав друкуватися з ініціативи герцога Рішельє («без значної комерційної газети неможна завершити цивілізацію краю»): широкий діапазон тематики та жанрів публікацій у газеті. «Одеський листок оголошень» (Одеський лист) (1872-1920): орієнтація на тематику з життя Одеси та залучення до газети найкращих журналістів Одеси як фактори, що сприяли популярності видання, роль Василя Навроцького та Антона Ловенгарда в історії газети; Олександр Дерибас про «Одеський лист». Зародження літературних альманахів і збірників, видань наукових товариств. «Одеський альманах» М.П. Розберга та Д.М. Княжевича як одне з перших літературних видань Одеси. «Записки Одеського товариства історії та старожитностей» («Записки Одесского общества истории и древностей») (1844 – 1919): тематика, видатні науковці-автори публікацій – О. Андрієвський, А. Скальковський, Е. Штерн, В. Істрін, О. Маркевич.

Тема 5. Українська преса першої половини ХХ ст., періоду «боротьби за українську державність на полях воєнних битв, які закінчилися поразкою» (С. Кость). Формування погляду української політичної думки на націю як на найвищу спільноту людей, яка забезпечує духовні і матеріальні потреби, соціально-історичний організм, що розвивається. Розвиток професійно-фахової, станової та літературно-мистецької преси. Роль таких видань західноукраїнської преси, як газети «Буковина», «Промінь», «Камен'яр». Відродження української преси у підросійській Україні – «Хлібороб», «Рідний край», «Громадська думка», «Рада». Журнали «Українська хата», «Дзвін», «Сяйво», «Світло», часопис «Наша кооперація». Стрілецька преса років Першої світової війни – журнал «Шляхи» та рукописні видання Січових стрільців». Заборона преси на підросійській території України («Рада», «Українська хата», «ЛНВ», «Дзвін» тощо). Таборова преса «Просвітний Листок», «Громадська думка», «Вільне слово» на території Австрії та Німеччини. Процес відновлення української преси після лютневої революції 1917 р. («Нова Рада», «Робітнича газета», «Народна воля», «Боротьба»). Нова хвиля заборони преси після перемоги більшовиків у 1917 р. і відновлення друку преси після відступу більшовиків. Видання органу Української партії самостійників-соціалістів «Самостійник» та Військового міністерства УНР «Відродження». Повернення до цензури та заборон після гетьманського перевороту. Стан журналістики часів Директорії. Преса міжвоєнної доби 1920-1938 рр.

Тема 6. Преса України в роки Другої світової війни та у післявоєнний період. Тенденції розвитку. Роль преси у висвітленні воєнних подій. Преса УВО, ОУН-УПА, УГВР (1928–1951). Партійно-радянська преса після Другої світової війни. Преса періоду застою і часів перебудови. Доля літературно-мистецьких видань.

Тема 7. Преса часів розпаду соціалістичного табору і СРСР, проголошення повної державної незалежності України. Вади на шляху відродження вільної преси у зв'язку з економічною кризою, виникнення питання «про що тепер писати?», зростання кількості видань і падіння тиражів, початку боротьби з непокірними журналістами (доля редактора «Вечірньої Одеси» Бориса Дерев'янка). Активна роль української журналістики після розпаду СРСР у висвітленні становлення незалежності, її проблем та досягнень. Віддзеркалення подій 1991 року (проголошення Акта незалежності, Всеукраїнський референдум) у журналістських матеріалах (аналітичних статтях, спогадах та репортажах). Атмосфера серпня 1991 року, боротьба проти ДКНС (ГКЧП), почуття нацією радості проголошення незалежності як головні теми публікацій Юлії Мостової (головна редакторка «Дзеркала тижня»), Олександра Мартиненка (генеральний директор агентства «Інтерфакс-Україна»), Ольги Герасим'юк, Андрія Цаплієнка, Леоніда Швеця, Юрія Луканова, Ірини Погорелової та інших. Публіцистика В'ячеслава Чорновола. Роль газети «Дзеркало тижня» у висвітлюванні процесів національної самоідентифікації українців, державотворення, економічних реформ, боротьби з корупцією.

Тема захисту незалежності та суверенітету України як центральна в журналістських матеріалах із 2014 року та повномасштабного вторгнення 2022 року. Діяльність військових

кореспондентів (Андрія Цаплієнка, Наталії Гуменюк та багатьох інших) як свідчення цінності незалежності та боротьби за неї.

МЕТОДИЧНІ НАСТАНОВИ ДЛЯ ЗАСВОЄННЯ ОКРЕМИХ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ

Наведені теоретичні положення скеровані на поглиблення знань здобувачів із ключових тем курсу, а також на їхню підготовку до виконання завдань самостійної роботи та підготовки до практичних занять.

Загальна характеристика історії української журналістики; періодизація, фактори, що вплинули на специфічні риси української журналістики

Процес зародження та розвитку журналістики кожного з народів має свою історію, свої закономірності, які безпосередньо залежать від багатьох факторів, насамперед – соціально-політичного характеру.

Фактори, що впливали на час формування і характер української журналістики.

«На момент зародження журналістики в Україні, - пише **Ігор Леонідович Михайлин**, - не просто не існувало української держави, але й сам український народ перебував у стані культурної спаралізованості й провінційної заблокованості. Уже багато років на його культурний розвиток впливав **чинник величезної ваги**: роз'єднаність українських земель; адже східна частина України увійшла до складу Російської імперії, а західна – до Речі Посполитої Польської, а з її занепадом – до Австрії. **Відсутність української державності та розчленованість українського етносу між Австрією та Росією** були величезної ваги історичними чинниками, що вплинули на становлення журналістики в Україні»¹.

Інший дослідник історії української журналістики, **Степан Кость**, також уважає, що її особливості зумовила відсутність державності. Він, зокрема, пише: «Свого часу Київська Русь, одна з наймогутніших держав Європи, поступово зникла із політичної карти. Після Полтавської битви (1709) і остаточного знищення Запорізької Січі (1775) Україну перетворили на географічне поняття, забравши в неї навіть її власне ймення. Після третього розподілу Польщі територію, заселену народом від плуга і меча, було поділено між двома сусідніми імперіями»². І додає дуже суттєве уточнення: «Умови існування українського

¹Михайлин І.Л. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. Харків: Прапор, 2004. С.55-56.

² Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: ідейно-концептуальні засади, періодизація). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2008. С.69

народу в обох імперіях можна порівняти, але не ототожнити: Австрія була конституційною монархією, а Росія – самодержавною й деспотичною».

Звідси – особливості процесу становлення української преси:

«1) українська журналістика і навіть журналістика в Україні започатковується значно пізніше, ніж преса народів із глибокими традиціями державного будівництва, де вона, безумовно, виступає як частина державотворчої чи й націобудівної діяльності цих народів;

2) преса в Україні зароджується не українською мовою, витісненою на периферію громадського життя й цілком позбавленою суспільно-політичних та освітньо-культурних функцій, а державними мовами тих країн, до складу яких входили різні частини України, або міжнародною мовою, уживання якої було узвичаєне європейською традицією того часу для освіченого дворянства, на інформаційне забезпечення якого й спрямовувалася тодішня преса;

3) бездержавність і невизначеність чітких уявлень про столичне місто спричинює відсутність розподілу української преси на центральну і регіональну; українська журналістика зароджується як провінційна, регіональна журналістика;

4) ті ж самі причини обумовили те, що українська преса виникла поза участю держави і навіть у супереч державній політиці Австрії й Росії, спрямованій щонайменше на рішуче обмеження української присутності в їхньому культурному полі; тут неможливі були такі видання, як «Ля гезетт» у Франції чи «Відомості» в Росії, що були засновані відповідно до безпосередніх урядових ухвал і в яких як автори брали участь король Людовик XIII і цар Петро I.

5) відсутність державної підтримки обумовила й таку особливість української преси: вона вся без винятку є наслідком приватної ініціативи українських патріотів – діячів, які ставили собі за мету національно-культурне (з мрією в далекій перспективі і про політичне) відродження краю; якщо в усьому світі бачимо переважно дві причини виникнення журналістики: економічну (комерційну) у Німеччині і державно-політичну у Франції й Росії, то для українців ні перша, ні друга причина не були актуальними; головним збудником створення журналістики для них була ідея відродження свого рідного краю, перетворення України з об'єкта на суб'єкт історії;

6) відсутність інформаційних політичних видань і зосередженість переважно на літературно-науковому типі періодичної преси; не можна не розуміти, якою була б реакція урядів панівних держав на можливу появу української політичної газети; цілковита неможливість її існування добре усвідомлювалася українськими журналістами періоду її

становлення; єдиним способом існування української журналістики було літературно-наукове видання, яке й стало панівним явищем періоду її становлення; але сама така журналістика виконала функцію первісної консолідації суспільства навколо української ідеї і дозволила рухатися далі – до інформаційних політичних видань»³.

У свою чергу Степан Кость так характеризує особливості процесу розвитку української преси: «...українська преса розвивалася в умовах окупації: спочатку (після третього розподілу Польщі 1795 року) українські землі перебували у складі двох імперій – Австрійської та Російської; умови конституційної монархії (Австрія) були набагато сприятливішими, ніж у самодержавній і деспотичній (Росія), де послідовно намагалися знищити українців як окремий народ, асимілюючи його за допомогою різноманітних засобів (це був «м'який» геноцид); після Першої світової війни українські землі опинилися у складі чотирьох держав – Чехо-Словаччини (найбільш демократичної держави тогочасної Європи), Польщі (політичні умови були гірші, але, незважаючи на асиміляційні спроби влади, українська преса досягнула високого рівня); Румунії (умови були несприятливими), Радянського Союзу (незважаючи на лицемірну «українізацію», на «демократичну» Конституцію, уже наприкінці 20-х років XX століття в Україні преса стала повністю українською радянською); в умовах російського більшовицького тоталітаризму українська преса могла існувати лише в підпіллі (преса УГВР-ОУН у другій половині 40-х – на початку 50-х, наприкінці 80-х років така преса існувала, але це було напередодні краху СРСР)»⁴.

Усе сказане пояснює складність відповіді на питання: а яку журналістику варто вважати українською, або: чи тотожні поняття «українська журналістика» та «журналістика на території України»? Відповідь на це питання, зі свого боку, є вихідною для формування концепції періодики української журналістики (варто спочатку вирішити, про зародження та розвиток чого саме йдеться).

Наведемо відповідь на питання: **«Що саме можна вважати українською журналістикою?»**, яку запропонував Степан Кость. Дослідник вважає головним критерієм періодизації та визначення змісту поняття «українська преса» ідею державності. Для нього українська преса (на відміну від «преси на території України») – «що виходила українською мовою і проповідувала українську ідею». І далі уточнює: «Для пропаганди цієї ідеї українці видавали, коли була така можливість, журнали й іншими мовами». І пояснює свою тезу:

³Михайлин І.Л. С.56-57.

⁴Історія ... С.70-71.

«Ми не вважаємо українською ту пресу, що виходила українською мовою за кошти польського, чеського, румунського чи російського (радянського) урядів і була антиукраїнською за своєю суттю, за своїм духом»⁵. «Ще раз мушу повторити, що українська преса – це ті видання, які висловлюють і захищають українські національні інтереси, основною концептуальною засадою яких є українська державність. Такі видання можуть виходити будь-якою мовою і поза Україною. Ось чому я не вважаю українською пресою ту україномовну пресу радянського періоду (за винятком преси українського підпілля, а також руху опору радянській системі 50-80-х років), українськомовні періодичні видання, які були друкованими органами німецької окупаційної влади під час Другої світової війни, та українськомовні видання, які фінансували чужі уряди (СРСР, Польщі, Румунії), щоб розколоти український визвольний рух, так само не належить до корпусу української і москвофільська преса»⁶.

На відміну від Степана Костя, Ігор Михайлин спирається на декілька критеріїв оцінки змісту поняття «українська преса»: географічний із політичним забарвленням (рання преса), суспільно-політична активність українського народу як головного вектора його історичних устремлінь у боротьбі за створення своєї держави, і, нарешті, політична ситуація в тій наддержаві (СРСР), куди увійшла Україна як колонія.

Цими критеріями (чинниками) керуються науковці, коли визначають періодизацію розвитку преси.

Періодизація процесу формування та розвитку української журналістики

Пропонуємо спиратися на періодизацію процесу формування та розвитку української журналістики, яку запропонував Степан Кость.

Дожурналістський (протожурналістський) період тривав від часів Київської Русі до появи «Зорі Галицької». «Протожурналістськими» різні науковці вважають такі національні джерела: «Літопис Руський», «Повість минулих літ», «Київський літопис», «Галицько-Волинський літопис», «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона та «Повчання Володимира Мономаха», проповідницька проза (Транквіліон Ставровецький, Іоанікій Галятовський, Антоній Радивилівський, Лазар Баранович), анонімний твір «Історія Русів», творчість мандрівних дяків.

Відтинок історичного часу від 1776 до 1848 року. На українських землях уже виникла друкована преса, хоча С.Кость суто українською її не вважає. Ідеться про газету «Gazette de Leopold» (Львів, 1776). У підросійській Україні виникли перші часописи: «Харьковский еженедельник» (1812), «Одесский Вестник» (1827-1893), «Киевские

⁵Історія... С.17

⁶Історія ... С.81-82.

объявления» (1835-1838, 1850-1858). Першим журналом, який вирізнявся українською тематикою, у якому відчувалася українська стихія, був «Украинский вестник» (1816-1819).

1848 – 1900 роки. Початок – поява «Зорі Галицької» (1848). Ця газета фактично була друкованим органом Головної Руської ради. На сторінках «Зорі Галицької» Головна Руська Рада оприлюднила свій маніфест, у якому було визначено, що галицькі українці належать до великого 15-мільйонного українського народу. З цього видання і почалася історія української преси. На противагу «Собор Руський» (складався із спольщених українців) почав видавати «DnewnykRuskij» (редактор І.Вагилевич), що виходив двома мовами: кирилицею і латинкою. Не був українським і «Галицько-Руський Вестник» (згодом «Вестник»), який фінансував уряд.

1899 року було створено Українську націонал-демократичну партію. Її неофіційним органом була газета «Діло».

У підросійській Україні теж були спроби видавати українську періодику. 1861 року почав виходити журнал «Основа» за редакцією П.Куліша. «Основа» виходила двома мовами неповних два роки. Інше видання – «Черниговский Листок» (1861-1863) Л.Глібова.

1863 року з'явився циркуляр Валуєва, 1876 року – Емський указ.

Змістом цього періоду української журналістики було формування української національної свідомості. З'явилася також преса української діаспори за океаном – газети «Америка» (1886), «Свобода» (1893).

1900-1914 рр. Це був час дії потужних товариств НТШ і Просвіта, сформувалася структура молодіжних товариств (Сокіл, Січ, Пласт) та їхньої преси. Найважливіші видання цього періоду – «ЛНВ», «ДІЛО», «СВОБОДА», «ВОЛЯ», «ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС». Продовжували виходити газети на Буковині («Промінь», «Каменярі» - газети для вчителів). Дуже важливим було відродження української преси у підросійській Україні як наслідок революції 1905 року: «Хлібороб» у Лубнах, «Рідний край» у Полтаві, «Громадська думка» в Києві.

Роки Першої світової війни (1914–1918). Суть цього періоду – в державницькій ідеології Січових стрільців. Легіон УСС – це перша військова формація українського народу в ХХ ст. Її наявність свідчила про бажання українців бути на політичній карті Європи і світу, про готовність захищати зі зброєю в руках національні інтереси українського народу і здобути державну незалежність. Журнал «Шлях» - друкований орган Січових стрільців. Переважним чином усю українську пресу було заборонено у підросійській Україні. Вона почала відновлюватися лише після лютневої революції 1917 року.

Період української революції (1917-1920). Наприкінці 1917 року більшовицька Росія, яка не могла обійтися без українського хліба і вугілля, розпочала війну проти України. Тільки після відступу більшовиків українські видання відновили свою діяльність. З'явилися й нові видання («Самостійник», орган Української партії самостійників-соціалістів; «Відродження» - часопис Військового міністерства УНР). Гетьманський переворот наприкінці можна оцінювати по-різному, але завершився він грамотою П. Скоропадського про федерацію з Росією. «Нова Рада» оцінила гетьманський переворот як початок кінця української державності.

Міжвоєнна доба (1920-1939). Битви на полях війни та дипломатичні битви завершилися для України поразкою. Тому актуальним постали такі питання: як відновити українську державність? Як реалізувати обіцяну автономію в межах інших держав (Польщі, Чехословаччини, СРСР)? Вагоме явище української преси цього періоду – військова преса. Сформувалася воєнна доктрина українського визвольного руху (основна ідея – державність; збройна боротьба – єдиний реальний шлях до визволення).

Роки Другої світової війни (1939-1945). Для українців вона почалася з боротьби за Карпатську Україну 1938-1939 років. Війна актуалізувала українське питання, а початок війни між Німеччиною й Радянським Союзом створював теоретичну можливість для реалізації ідей української державності. Під крилом УЦК виходила низка видань: «Краківські вісті», «Наші дні», «Дорога». У Рівному виходила газета «Волинь», у Києві «Літаври».

Повоєнний період - він завершується 1991 року відновленням української державності.

Підготувати відповіді на питання:

1. Фактори, що впливали на час формування і характер української журналістики
2. Особливості процесу становлення української преси
3. Точки зору на зміст поняття «українська журналістика»
4. Періодизація української преси

Протожурналістські явища: козацькі літописи XVII ст.

Січ – військова організація козацтва, структура та принципи діяльності якої ведуть походження від вічової (демократичної) форми правління Київської Русі. Січ неодноразово розорялася і відроджувалася в різних місцях і, відповідно, під різними назвами: то на Великій Хортиці, то на Томаківці, то на Базавлуці... Була Січ біля Херсона, у Слободзеї, за Бугом, була Запорізька Січ. За такого тривожного образу життя козацтва важко собі уявити наявність умов для докладного літописання. У війську був писар (посада почесна та шанована). Але літописця не було. Найчастіше й ті ділові записи, які велися писарями, знищувалися разом із будівлями та укріпленнями козаків. І

все ж точно відомо, що, по-перше, серед козаків було багато освічених людей, які знали, зокрема латину, й інші сучасні їм іноземні мови, і, по-друге, військові подвиги козаків, що захищали рідну землю, не тільки піднімали їх національний дух, а й сприяли бажанню зберегти про себе пам'ять у майбутніх поколіннях і в такий спосіб надавали імпульс розвитку історичної прози.

Найстарішим серед козацьких літописів є так званий літопис Самовидця; уперше його було видано 1846 року під назвою «Літопис Самовидця про війни Богдана Хмельницького та міжусобиці, що були в Малій Росії за його смерті». Автор, відповідно до традиції, побажав залишитися невідомим. Анонімність – це одна з основних особливостей літератури середньовічного типу. Справа в тому, що поняття «творчість» могло було застосовано тільки до Бога – він єдиний творець всього у світі. Той же, хто складав «повість», «слово», «літопис» - лише посередник між творцем Богом та людьми. Тому твори залишалися анонімними або ж приписувалися авторитетним особам (князям, митрополитам тощо). Отже, Самовидець – це не ім'я автора, а, швидше всього, констатація того, що він був свідком усіх подій, про які пише («сам їх бачив»). Видавець літопису О.Бодянский уважав, що Самовидець був козаком. П.Куліш дотримувався думки, що він був священиком. На сьогодні найбільш авторитетною є думка, що цей літопис написано Романом Ракушкою (він був ніжинським сотником, першим генеральним підскарбієм – відповідав за всі військові збори, потім став священником).

Два інших із найвідоміших козацьких літописів увійшли в історію під реальними іменами їх творців – Григорія Івановича Граб'янки та Самійла Васильовича Величка.

У центрі уваги Граб'янки – події визвольної війни 1648-1654 років. Граб'янка стисло описує бойові дії та поразки Косинського та Наливайка; розквіт козацтва при Сагайдачному, народне повстання (після смерті Сагайдачного) під керівництвом Тараса, Павлюка та Остряниці. Основну увагу в літописі зосереджено на діяльності Богдана Хмельницького, а також на тому, що відбулося після його смерті. До тексту літописець доклав два списки, два реєстри: «Збори Гетьманів Війська Запорізького Малої Росії, які перед Хмельницьким були» та «Реєстр Гетьманів, по смерті Хмельницького» - від Юрія Хмельницького до Іоанна Скоропадського. До праці Граб'янки (як і літопису Самовидця) додається також словник «незрозумілих» - давньослов'янських, латинських, польських слів, що свідчить про різнобічні знання автора.

Чотиристоронній літопис Самійла Величка є найбільш фундаментальним, докладним, ученим. Хоча не весь текст уцілів, у ньому ми виявляємо багато уривків із джерел, які були доступні автору, посилення іноземних авторів, цитат.

Завдання: прочитайте уривки з початкової частини літопису Григорія Граб'янки та визначте особливості стилю автора, його завдань. Як він пояснює походження слова "козак"? Що він повідомляє про передісторію козацтва? Відомо, що традиційним для літописання було включення історичних подій, про які йшлося у літописі, у широкий контекст загальнолюдської історії. Чи присутня така риса у літописі Граб'янки?

А) «Начинающу ми повесть о действиях и бранехъ Козацкихъ, аще и не весьма тебе баше о праотцехъ народа того Козарахъ предмовою широко возвести ти, обаче принужденъ для лутшого розуменія пространнее сказати, откуда Козаки имеютъ свое проименованіе, от которого племени и

язика, и яко ихъ Козаковъ праотци Козари отъ времени праотца своего Гомера, внука Ноева, преходя кочовисками и отъ странъ до страны, подобіємъ Колмиковъ, прменялися въ розніе юродства и языки, и превошедше въ силу, составили были своя царства, и яко по оскуденіи отъ браней прменялися съ Козаровъ въ Козаки; о всем том ниже предмова по раду скаже, аще чтущій, не стужая о пространстве ея, въ стеніи потрудится, она бо желаніе подасть и до внятія словесъ умъ зготуеъ: ибо кто чинно дело почнете, то при начати полного отправить.

Б) Вѣрши на гербъ Малороссійскій:

Войска Запорожского воинъ знаменитій
Вооружен бодрсвуетъ отчизну хранити,
Аще и врагов, коихъ не зреть преді собою,
Обаче оружье готово до бою.
Имать тѣмъ востаючи супустати сильни,
Хотѣнія своего падоша омилни,
Ибо вість сей завчасу предварати злomu,
Да въ порабощеніи не будетъ нікому, -
Якоже дѣло бодра пастора суца
Воспятити къ стаду волка грядуща

В) О НАЧАЛѢ ПРОИМЕНОВАНИЯ КОЗАКОВЪ И ОТКУДУ НАРЕЧЕНИИ, ОТЪ КОЕГО ПЛЕМЕНИ И РОДА, КУПНО ЖЕ И О ДРЕВНЕЙШИХЪ ИХЪ ДѢЙСТВІЯХЪ СОКУРАЩЕННѢ

Народ Малороссійской страны, нарицаемій Козаки, имать свое проименованіе отъ древнѣйшаго рода Скифска, глаголемаго отъ горъ Алянскихъ Алани, отъ рѣки-же текущей через Бухарскую землю въ Хвалинское море, - Козари, идущаго отъ племени перваго Афетоваго сына Гомера; таже по отшествіи отъ Азовского Кимерійскаго моря древнѣйшихъ Гомеров или Кимеровъ или Цимбровъ, на полунощъ и западъ, и по премѣненіи именъ ихъ въ Литву, Жмудъ и Гофи, Швенъ и прочіе, сѣдоша на тихъ земляхъ сіи Аляно-Козари; зане тотъ же языкъ бѣ Слдавенскій, изъ Афета праотці изшедій...

Початок книгодрукування на українських землях

Тривалий час побутувала думка, що початок книгодрукування в Україні слід пов'язувати з іменем друкаря Івана Федорова(?–1583). Але на сьогодні вже з'явилися свідчення, що друк книг на українських землях розпочався ще раніше – 1460 р. у Львові. На цей факт указує існування двох документів, які датовані 23 липня 1791 р. та 20 жовтня 1792 р. відповідно.

У першому документі йдеться про звернення монахів до тогочасного уряду з проханням повернути їм друкарню, яка від 1460 р. належала цим ченцям. Причиною цього стало те, що того року львівський громадянин Степан Дропан подарував священникам згадане поліграфічне підприємство як матеріальну допомогу. Монахи просили або повернути їм цю друкарню, або виплатити відшкодування в розмірі 40 000 флоринів.

Самі книги, видані цією друкарнею, не зберіглися. Але є інвентарний список книг Словінського монастиря, які були зроблені ще до І. Федорова: «1) Новий тестамент із мідними замочками, в доброму стані, виданий в Почасві 1511 року; 2) Тріодь у шкіряній оправі і доброму стані, видана в Києві 1527 року; 3) Тріодь у шкірі, видана в Києві 1540 року; 4) Анфологійон, оправлений в шкіру, у доброму стані виданий у Львові 1542 року; 5) Служебник, виданий у Львові 1546 року; 6) Епістолярійон, або Апостол, оправлений у

шкіру, виданий у Львові 1566 року»⁷. Іншим доказом дофедорівського друкарства на українських землях є використання у вітчизняному друкарстві термінології країни, у якій зародилося друкування книг, – Німеччини. Натомість московська друкарська справа залучала вже пізнішу спеціальну лексику – італійську.

Красномовним є і напис на надмогильній плиті І. Федорова «занедбане друкарство обнови». А звідси можна зробити висновок про те, що друкарська справа вже існувала на українських теренах. І першим національним друкарем був С. Дропан.

Друкарська діяльність запрошеного І. Федорова розпочалася значно пізніше – 1573 р. у Львові. Згаданий друкар заснував поліграфічне підприємство, яке вже працювало на постійній основі. Богослужбовий «Апостол» (1574) став першою книгою, виданою там. Важливо, що на сьогодні відома навіть точна дата видання вказаної пам'ятки: 15 лютого 1574 р. Поряд із самим текстом у книзі були гравіровані на дереві заставки, ініціали, рядки в'язі, кінцівки, ілюстрації-дереворити⁸.

Зауважимо, що львівський «Апостол» багато в чому наслідував однойменне московське видання 1564 р. Проте українська богослужбова книга, видана І. Федоровим, мала 262 аркуші та численні додатки, примітки, покажчики для зручності читача. На сьогодні збережені 118 примірників «Апостола».

Для навчання грамоті в 1574 р. І. Федоров видав «Буквар». Однак конкретної дати створення цієї книги немає, що не дозволяє точно встановити, яке видання було першим: «Апостол» чи «Буквар»? Перша сторінка «Букваря» містила азбуку, а далі в ньому містилися вправи для читання складів, граматичні правила та акровірш. У другій частині цього видання були щоденні молитви, настанови і звернення.

Завдання: Знайдіть інформацію про те, яку роль відіграв І. Федоров у друкарських прагненнях князя Василя-Костянтина Острозького (1526–1608), зокрема виданні Острозької Біблії (1581). Для підготовки можете скористатися уривками з історичного роману Петра Кралюка «Реліквія» (2010). Це п'ятий розділ указанного твору «Жовта барва. Дермань» (с. 156–189).

Покликання на історичний роман «Реліквія» П. Кралюка:
<https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/101/1/relikviya.pdf>

Журналістика на західних українських теренах до перших десятиріч XX ст.

⁷ Андрійчук М. Т. Генеза книгодрукування на теренах України: інформаційна ситуація у вітчизняній історіографії XX ст. *Книгознавство*. 2005. № 2. С. 134–146.

⁸ Апостол. Зібрання ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Львів: Друкарня Івана Федорова, 1574 р. 262 с.

«Діло» – це перша українська газета, яка виходила майже щоденно в 1880–1939 рр. Вона була заснована у Львові під проводом Володимира Барвінського для відстоювання прав українців. Також у виданні брали участь такі діячі, як Дам'ян Гладилевич, Юліан Романчук, Іван Белей. У 1880 та 1883–1885 рр. у цій газеті працював Іван Франко. Зазвичай «Діло» видавалося у Львові (1880–1918 рр. та 1922–1939 рр.), а також деякий час у Відні (з 19 вересня 1914 р. по 10 липня 1915 р.). Були невеликі часові проміжки, коли газета не друкувалася через початок Першої світової війни та заборону з боку польських військових жандармів. Інколи «Ділу» доводилося змінювати свою назву («Громадська думка», «Громадський вісник», «Українська думка», «Український вісник», «Свобода»). На сторінках цієї газети, окрім соціальних та політичних проблем, були надруковані художні твори Івана Франка, Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Ольги Кобилянської, Богдана Лепкого, Катрі Гриневичевої, Ірини Вільде, переклади з творів Чарльза Діккенса, Джона Голсуорсі, Гі де Мопассана, Стефана Цвейга, Анатолія Франса, Карела Чапека, літературознавчі студії Михайла Возняка, Михайла Рудницького, Іларіона Свенціцького. 15 вересня 1939 р. вийшов останній номер «Діла», оскільки сама газета потрапила під заборону радянської влади.

«Діло»

29.01.1890

В пам'ять 2-гих роковин смерти поета Юрія Федьковича відбуде ся завтра (30 н. ст. січня) о год. 7½ вечером музикально-декляматорській вечерок устроюваний молодежію гімназіальною в комнатах рускої гімназії. Програма вечерка богата і різnorodна (тільки шкода, що не взято ані в одній точці твору якогось українського композитора, н. пр. Лисенка). Вступну річ виголосить проф. Наталь Вахнянин. Вечерок сей мав бути устроєний в сали "Народного Дому" і удавано ся з просьбою до управляючого совіта, але совіт, поступаючи в тім ділі згідно з редакцією "Червоної Руси" (котра з нагоди наміреного вечерка умістила статейку з брутальним огидженем бл. п. Федьковича — лежачого в могилі) відмовив салі устами председателя о. д-ра Делькевича. Поступок сей визвав велике огірчене навіть між Русинами т. зв. "старого" сторонництва і кожний честний Русин каже: Тим способом не гоїть ся а ятрить ся рани на рускім організмі.

Правибори в окрузі Бережани-Підгайці-Рогатин не відбуваються, видко, спокійно, коли нинішній KurjerLwowski одержав з Підгаєць таку телеграму: "Підгайці 28 січня. Вибори виборців в громаді Мозолівці викликали кроваву бійку, при котрій побито війта Тонка Слущенко, а господареві Пилипови Гундичеві зломано руку". З підгаєцького повіта доносять нам о страшнім тероризмі, якого допускаєся партія п. Заремби, і се безперечно мусить бути і причиною того факту, про якій телеграфують Kurjer-ови. Нам пишуть з відтам, що противна сторона в безчельний спосіб надуживає до виборів справи голодової позички і запомоги, тероризує селян, страшає їх, що котра громада не доставить виборців для п. Заремби, то-та не дістане запомоги. Тільки на тероризм нині партія противна буде свої надії, бо округ виборчій стоїть за кандидатом Русиним. Се найлучше доказує скликаний шляхтичами з'їзд виборців на 25 н. ст. січня до Бережан. В тім ділі пишуть з відтам: Лови

на Микит Хрунів зробили цілковите фіаско. Зїхала ся юрба шляхтичів невиборців і 15 селян зі всіх трех повітів, хоч "польській бецирк" зладив прийняте що найменше на 60 мужа...

Піраміда замість кладовища. "Кієвлянин" подає, що в Кієві роздумують над проектом, поданим будівничим міста, щоби побудувати піраміду на кладовище. Теперішнє кладовище не відповідає санітарним вимогам а ще і займає вельми значний простор землі і тому на хороненє тіл має служити піраміда. Піраміда, побудована з каменя, має мати коридори, симетрично розложені, з низькими (фрамугами), де будуть хоронитись мерці. Отвір кожного низька заложить ся герметично і на верху умістить ся таблиця з іменем помершого. Після обчислення виходить, що на поміщенє мерців на 100 літ, треба побудувати чотиригранну піраміду, висоти 50 сяжнів, а з підставою на 1½ морга (десятина). При верху піраміди буде приміщена піч для паленя газів, котрі там доходити будуть рурками, що вели би від всіх домовин. За найвідповіднійше місце на будову піраміди признано один горбок по правім березі Лебеді поза насипом залізниці. Кошти будови покрились би продажею місць в піраміді, а крім того обчислюють до 30.000 рублів річно чистого доходу.

Наші предки. Кожний чоловік має двоє родичів, 4 дідів і баб, 8 прадідів і прабаб, 16 прапрадідів і прапрабаб, 32 предків в пятій генерації, 64 в шестій, 128 в семій, 256 в осмій, 512 в девятій і 1.024 в десятій генерації. В шіснацятій вже має кождий 65.534 предків а на 16 генерацій треба 500 літ.

Комітет будови театру польского у Львові порішив вчера питанє щодо вибору місця на сю будову. На 56 членів комітету зійшлося 34. Було три проекти щодо вибору місця: будувати театр на пляцу Голуховских з фронтом до валів Гетьманських, в огороді Єзуїтскім і на валах Губернаторских. При поіменнім голосованню заявило ся 21 членів комітету (між тим всі архитекти) за пляцом Голуховских, 12 членів за огородом Єзуїтским а 1 голос упав за валами Губернаторскими. Сей результат предложить ся раді міській до остаточного рішення.

Виділ "Академичного Братства" подає до загальної відомости, що з нинішнім днем льокаль товариства переносить ся на улицю Академичну ч. 22, II поверх. О. Ивана Наумовича — як доносять російські дневники — увільнено недавно від обовязків місіонаря, — бо з того титулу він побирав плату в Кієві — а вислано єго на пароха до села Борщагівка. О. Наумович заведе там собі пасіку.

В справі розрухів студентских в Кракові одержали ми цікаву допись з Кракова, котру задля недостачи місця відкладаємо на завтра. — Львівська ц. к. прокураторія сконфіскувала нинішнє число (29) Kurjer-a Lw. за вступну статью на темат тих розрухів. Нинішні телеграми з Кракова доносять за день вчашний: "Місто не мов в облозі. Клініка і університеті окружені войском і поліцією. Сенат радить під охороною войска. Комісар Їтнер розігнав студентів зібраних в коридорах Collegium novum. Делегати молодежи виїхали до Відня. На стипендії виключеним субскрибовано до тисяч зр. Академічний балъ відложено. На стражници стоїть сконсигнований баталіон войска."

Дрібні вісти. Погорільці села Болестрашич, пов. Перемиского, одержали від цісаря 200 зр. підпомоги. — Князь Пузина, один з найбільших властителів дібр на Литві, зголосив криду. — В фабриці Медлінгській сімсот робітників застановило роботу жадаючи підвищення платні. — Краківській магістрат поручив директорови тамошного театру, щоби всіх артистів убезпечив в міській касі хорих для робітників; директор вніс відклик до намістництва, але намістництво затвердило розпорядженє магістрату. — Кс. Едвард Пальх, лат. парох Динова, помер в 72 р. житя.

**«Діло»
03.02.1890**

Краківські розрухи студентські. З Відня доносять: Совітник міністерства Д-р Ріттер заявив у формі урядової депутації краківських студентів, що міністер Гавч не прийме єї. Депутація робить заходи, щоби в раді державній поставлено інтерпеляцію щодо поступовання властей урядових при розрухах.

Архикнязь Леопольд Сальватор приїхав в суботу рано до Львова на постійне проживанє. Архикнязь єсть майором 11 полку артилерії і одержав команду дивізії у Львові. Разом з архикнязем приїхала і єго жена. На двірці вижидали архикнязя: намістник, директор залізниці Кароля Людвика Слядковській, директор поліції Кшачковській і старший комісар поліції Майдінгер. З войскових достойників ніхто не явив ся. По представленню архикнязеві осіб, від'їхав архикнязь до готелю Жоржа, перед котрим зараз затыгнуто варту почетну з двох вояків.

Дрібні вісти. Громада Завалів, пов. Підгаєцького, одержала від цісаря 100 зр. підпомоги на докінченє будови школи. — Дня 4 н. ст. лютого відбудесь вінчанє п. Петра Соловія, укінченого богослова з панною Стефанією Винничкою в Залізцях коло Ходорова. — Управителем народної школи в Турці назначено п. Мих. Лужецького замість звістного п. Батицького.

**«Діло»
10.02.1890**

Рух в руских товариствах. — Цінні матеріяли до історії Гайдамаччини. — Помер Іосиф Малиновській.

Рух в руских товариствах.

Пяте засіданє "Кружка Славянського" відбуло ся д. 5 н. ст. лютого. Академик Ол. Колесса відчитав другу часть своєї студії: "Про значенє поезій А. Міцкевича в розвитку поетичного творчества та в генезіпоодиноких творів Т. Шевченка". Автор розвив генезу думок у Шевченка в літах від 1840 до 1845. Опираючись на праці М. Драгоманова, Ів. Франка, Дашкевича і інших критиків та інтерпретаторів Шевченка, указував автор, як і Шевченко від обсервації самого себе ("Перебендя") та від образів життя родинного (балляди) розширив свої погляди на цілу Русь Україну, призадумуючись над відносинами єї до найблизших сусідів Поляків і Москалів. Образ бувальщини, якій Шевченко знаходив найпаче в усних переказах батьків та в историчних думках дідів-лірників, і знов так критичного вгляданя в минувшину знаходили в Шевченка з одного боку надмірний і до того формальний українсько-національний патріотизм і козакофільство, а з другого чувство певної відрази до Поляків, котрих ідентифікував з панами, та до Москалів, котрих знов не відрізняв від російського правительства. Твори историчні поета з літ 1840—1843 разом взяти — се апотеоза Гетьманщини. Але трохи згода світогляд Шевченка знов розширив ся. На місце патріотизму формально-національного вступає, що так сказати, патріотизм річевий, соціяльний, на котрім виростає вже легко славянофільство і загальне людське братерство. "Гайдамаки" — се витвір доби переходової, в котрім струна національного патріотизму починає вже фальшиво бреніти, а натомість виступає щораз певнійше принцип соціяльний. По "Гайдамаках" ще хиба "Сон" сильнійше закрашений націоналізмом, а то власне з причини ремінісценцій Dziad-ів Мицкевича, котрі майже нігде не виходять поза границі досить вузькоглядного націоналізму. Ту ю різницю між обома геніями підніс автор в користь нашого Тараса, а відтак приступив до порівняня паралельних місць "Сну" і відповідної части Dziad-ів, замаркувавши попередю виразно, що повстане "Сну" належить приписати передовсім особистій обсервації Шевченка відносин російських, та що готовий твір Мицкевича міг идею Шевченка хиба зміцнити і подати єму плян щодоспособу представлення єї.

Відчит був старанно оброблений. В дискусії короткі уваги додали тов. Крчек, Ів. Копач і Мик. Ганкевич (оба послідні в обороні поглядів Ів. Франка на "Гайдамаків"), а вкінци д-р

Калина. Вп. бесідник підніс належите оброблене темату, відтак додав від себе, що ані він, ані жаден розумний чоловік не може брати Шевченкови за зле того рода ненависти, якій в тім часі обявляє ся у него против Поляків, бо Шевченко був поет, а не критик историчних фактів — а вкінці спростував ще деякі погляди прелегента на національний характер Dziad-ів Мицкевича, зазначуючи від себе, що у Мицкевича не треба добачати якоїсь ненависти до народу російського, бо єї у Мицкевича, казав, нігде і ніколи не було.

Цінні і важні матеріали до исторії Гайдамаччини винайдено в Києві. Між многими ділами переданими з архіву ківської управи губерніяльної до центрального архіву для старинних актів ківської, подільської і волинської губернії, поміщеного при ківським університеті, найшов помічник завідуючого архівом п. И. Каманин акти з слідства в справі Максима Зелізняка і інших учасників Гайдамаччини на Україні. На жаль не найшлись всі акти лиш около тисяч аркушів. Многі аркуші досить ушкоджені і треба текст доповнити на здогад. В захованих актах суть зізнання самого Зелізняка і інших 200 осіб. Ціле слідство велось в ківській канцелярії губернській під наглядом тогдашного малоросійського генерал-губернатора Т. Воєйкова (1766—1776). Зізнання Зелізняка суть з р. 1768. И. Каманин розсліджує всі ті рукописи і здасть справу на засіданню историчного Товариства.

Іосиф Малиновскій, адвокат краєвий і властитель реальности, помер вчора вечером в 78-ім році життя.

В р. 1880 на памятку гостини цісарської у Львові зробив він запис, котрий після грамоти фундаційної, затвердженої правительством, входить в жите по смерті фондатора і ділиться на шість різних фундацій з капіталом льокованим в 6% золотій ренті угорській. 20.000 зр. на підпомогу збіднівших адвокатів і их вдів. На разі буде роздавати виділ краєвий дві запомоги по 360 зр. на предложене львівської комнати адвокатської 20.000 зр. на стипендії для артистів і літератів на их образованє. Виділ краєвий буде роздавати чотири стипендії річно на предложене виділу міського касина. Капітал єсть ульокований на домі касиновім. 20000. зр. на підпомогу ціли галицького товариства музичного, котре має устроїти щороку два концерти на дохід міського касина і плекати музику церковну, співаючи щороку в латинській катедрі на службі Божій 19 марта (именини фондатора). Крім того свояки фондатора будуть мати право по вічні часи до безплатної науки музичної. 20.000 зр. на підпомоги бідних слуг приватних (льокаїв, кухарок і т. н.), річно сім підпомог по 100-250 гр. 10.000 зр. на приданє для бідних дівчат служачих, щороку два особисті льосованя в магістраті, 10.000 зр. на підпомогу бідних хлопців учасих ся ремесла. Першеньство мають сини слуг. Щороку щонайменше 12 стипендій по 60 зр. Трема послідними фундаціями управляє репрезентація міста Львова, котра приняла сей запис 1881 р. — Малиновскій був основателем міського касина і дарував для него гарну бібліотеку. Касино міске на вість о его смерті відкликало забаву з танцями, котра мала нині відбутись.

«Діло»

04.02.1890

Характеристичне! — З Радехова пишуть. — З Ярославщини пишуть.

Характеристичне! Мені лучило ся в по-Іорданьскій день переїзджати попри славетне покутске містечко Отинію. На дворі стояв мороз, аж під чобітьми скрипіло, здаєть ся, що й собаку на таку студінь не вигнав би ніхто з хати, а таки на шляху було людно, дуже людно. Дехто гнав поросю, инший шкапину, що ледви боками носить, старезні баби несуть курок і покладки в хустині, — по тих всіх признаках я узнав, що в Отинії безпечно ярмарок. Мимохить заговорилось до одного прохожого, старого вже дідуся:

- А куди Вас отсе, діду, Бог провадить?
- А, а куди ж би нині всім ити, як не до Отинії на ярмарок?
- Ну, чи ви що продаєте, чи купуватимете? — звідав ся я дальше.

- Та ні, у мене, правду сказавши, ніякого діла на ярмарку, продати нема що, хоч би і хотів, мені вже й не треба нічого, хіба трунви, але от чоловік все йде, аби ярмарок був густіший...

Оттаку відповідь почув я, таке переконанє в народі дотично "шествія" на наші славетні ярмарки, а через те они такі людні, бо певно половина людей ані нічо не купує ані не продає, а тільки походжає, оглядає і від часу до часу щось "торгує"... Все те задля того, щоби ярмарок був "густіший!"

Насікомий.

З Радехова пишуть нам: Заповіджений вокально-музикальний вечєрок з танцями на дохїд місцевих голодуючих відбув ся в нашїм місті ві второк дня 28 н. ст. січня с. р. в просторїй сали касиновїй. Вечєрок устроїли місцеві Русини а до участи запросили львівських академиків і з цілої околиці Радехова і з других околиць всю руску інтелігенцію. Розіслано около 150 запросин, а явило ся до 80 осіб, найбільше самої місцевої інтелігенції, а з околиці переважно священики рускі з родинами. Три панночки були в народних строях. О 7½ годині вечєром розпочав ся вечєрок. На сцену виступив хор міщан з 16 осіб під проводом п. Красицкого, укїнченого богослова, і відспївав Рудковского "Щастє нам Боже". Потім пані Е. Даниловичева відіграла на фортеп'яні з п. Красицким на скрипці Вінявского Легенду, а публика обсипала их оплесками. Відтак хор академиків відспївав Вербицкого "Над Прутом" дуже гарно. Опісля вийшла на сцену в народнім строю панночка Волянська і віддеклямувала ніжненьким голосом дуже красно Могильницького "Любов вітчини". Хор міщан відспївав відтак дуже добре Вахнянина "Калину" а хор академиків "Сонце Боже". Наконєць хор міщан відспївав, при акомпанїяменті пані Е. Даниловичевої на фортеп'яні, Вербицкого "Хор косарів". Публика була зентузіязмована. По концерті наступили танці. До кадрили ставало звиж 20 пар. Весела забава закінчилась о 5 годині рано охочою коломийкою, по чім розїхались усі домів з великим вдоволенєм. Межи польською інтелігенцією було чути, як захвалювали сей вечєрок Русинів, і концерт і забаву. Дмитро.

З Ярославщини пишуть нам: Свято Богоявленія відбуло ся сего року в Ярославлі так величаво, як хіба по владичих городах Руси. Дорога до Сяну, де водосвятїє відбуває ся, досить довга, а вся заповнена була не самими Русинами а таки Мазурами з-під Лежанска, Переворска і що дальших сторін, а навіть Німцями і Чехами. Народу зібрав ся здвиг над 10.000 душ. Процесії, крім з церкви, були з лат. парохії місцевої з священиками і братствами, тьак само і від оо. Реформатів і Доминиканів. Явили ся чотири генерали з штабом, представителі всіх властей, почетна компанія і музика войскова. А тому походови тріумфальному проводив рускій парох ярославскій, вельми поважаний всіма о. І. Хотинецкій з сотрудниками і капеляном войсковим о. Острожинським. Додаймо до того прегарний спів нотний молодежи шкільної і міщан в церкві під управою знаменитого співака о. Романовского, котрий сей хор сотворив; додаймо ще й то, що тут на Іордан всі школи і уряди замикають ся (хоть в школах обходять ся лише лат. свята), а будемо мати образ успіху настоятеля гр. к. обряду в Ярославлі. По богослужєню відбув ся у о. Хотинецкого обїд, на котрім явили ся три генерали, багато войскових і представителі всіх властей. Приятно нам було чути за Сяном попри тости німецкі і польскі руске слово, голошене о. господарем, а finale всіх тоастів було наше "Многая літа". — Бувшій.

Завдання: прочитайте уривки з газети «Діло» і підготуйте відповіді на питання:

1. Які розділи були в газеті?
2. До яких тем зверталися автори?
3. Чи були тут матеріали політичного характеру?
4. Що повідомляється про культурні заходи і чи можна вважати, що автори матеріалів дбали про питання національної української культури?

Київська журналістика початку ХХ ст.

«Українська хата» – це український щомісячний журнал з ілюстраціями, який мав у собі повідомлення на літературну, політичну і громадську тематику. Цей журнал друкувався в 1909–1914 рр. у Києві завдяки старанням Павла Богацького. Окрім нього, у виданні «Української хати» також брали участь Микола Євшан (Федюшка), Микита Сріблянський (Шаповал) та інші митці. А загалом у номерах згаданого журналу були надруковані твори українських митців модерністичного спрямування: Ольги Кобилянської, Михайла Яцківа, Володимира Винниченка, Григорія Чупринки, Миколи Вороного, Олекси Коваленка, Гната Хоткевича, а також художні твори національних письменників, які тільки розпочинали свій творчий шлях: Максима Рильського, Павла Тичини, Галини Журби, Христі Алчевської, Леоніда Пахаревського. Не залишилися поза увагою «Української хати» переклади українською європейських майстрів слова: Петера Альтенберга, Сьорена К'єркегора, Армана Сюллі-Прюдона, Петера Нансена, Юліуша Словацького. Журнал, проголошуючи розгляд модерністичних засад, зупинився ще на літературних портретах тогочасних національних митців: Михайла Грушевського, Михайла Яцківа, Івана Франка, Ольги Кобилянської, Богдана Лепкого, Пантелеймона Куліша. Яскравим прикладом видавничої політики «Української хати» було те, що вона відмовлялася друкувати матеріали, присвячені Тарасу Шевченку, якщо вони не були достатньо високої мистецької якості. З початком Першої світової війни 1914 р. друк цього журналу було заборонено.

Завдання: ознайомтеся з матеріалами про часопис «Українська хата» і підготуйте відповіді:

1. Якою була редакторська політика часопису?
2. Яким було оформлення часопису?
3. Яким був жанровий склад часопису?
4. Хто з поетів, прозаїків, критиків, публіцистів був автором публікацій часопису?
5. Яке місце належало часопису «Українська хата» в ідейному та культурному житті України?

Завдання: прочитайте статтю «Єдина-неділима» Федора Дудка і підготуйте відповіді на питання:

1. До вирішення яких проблем звертається автор?
 2. Яким є його твір за жанром?
 3. Які риторичні стратегії, засоби впливу на читача використовує автор?
- Прокоментуйте назву статті.

ФЕДІР ДУДКО (1885-1962)

Журналістську діяльність розпочав 1907 року в Києві. Виступав у різних виданнях з публіцистичними і художніми творами. Мав кілька псевдонімів: Одуд, Ф.Карпенко, Ф.Дудко-Карпенко. Коли Україна взяла курс на розбудову незалежної держави, він усю свою творчу енергію спрямував на захист національної ідеї.

Друкувався в багатьох українських газетах. Особливо плідно Ф.Дудко працював у газеті «Відродження». Під більшовицьким натиском Ф.Дудко змушений був залишити Київ. З 1920 року жив у Львові, працюючи в бібліотеці Наукового товариства імені Шевченка. Не полишав літературної творчості. Співпрацював у місячнику «Митуса: література і мистецтво», у літературно-критичному журналі «Мамай», у чернівецькому літературно-науковому журналі «Промінь», друкував рецензії, оповідання в «Новій Україні», «Новому часі», «Дзвонах» та ін. З вторгненням на українські землі фашистських полчищ Ф.Дудко підтримував контакти з ОУН, друкувався в їхніх виданнях, зокрема в рівненській газеті «Волинь». У 1944 році Ф.Дудко емігрував до Західної Європи. У 1949 році переїхав у США. Помер 1 березня 1962 року в Нью-Йорку.

ЄДИНА-НЕДІЛИМА (газета «Відродження», 18 травня 1918 р.)

Самостійна Україна.

Єдина-неділима Росія.

Ось два гасла, кругом яких, як коло горіха в клубкові ниток, в різних напрямках тонка політична пряжа двох різнобарвних національних течій.

Два гасла, які, як два різнорідні полюси притягання, сколихнули колишню державну єдність «неділимої» і розсунули цю «єдність» по обидва боки демократичної смуги.

Особливої гостроти, особливої палкості набирає боротьба цих двох ворожих таборів, цієї «алої та білої рожі», тепер, після подій останнього часу, які перемішали всі карти в колоді і оповістили новий козир.

Тому не зайвим буде на хвилинку спинитися на цій національно-політичній грі і кинути на неї коротенький поверховий погляд. Нас цікавлять властиво лише окремі риси цього питання. А саме?

Що таке самостійна Україні і єдина-неділима Росія за історію свою, за внутрішню свою природою? Це перше, і якими шляхами проводяться здійснення домагань цих двох національно-політичних течій в минулому і сучасному – це друге.

І тільки.

Щоб розібратися в питанні першому, звернемося до стародавньої єврейської мудрості.

Ця стародавня єврейська мудрість для характеристики взаємовідносин людських дає нам чотири коротенькі, але цілком вичерпні формули, що поділяють всю людськість на чотири категорії, які користуються в житті такими девізами:

Перший каже: «моє – твоє і твоє – твоє».

Другий каже: «моє – твоє, а твоє – моє».

Третій каже: «моє – моє, а твоє – твоє».

Четвертий же: «моє – моє, твоє – моє».

Всі людські взаємовідносини, чи то будуть стосунки між окремими людьми, чи відносини цілих держав, знайдуть свою характеристику в одній з цих чотирьох лаконічних формул.

Щодо самостійності України і єдності «неділимої» Москви, то, підводячи їх під це формулювання старовинної єврейської мудрості, ми повинні сказати: самостійна Україна – це девіз «моє – моє, а твоє – моє». Якими б кольорами не прикрашали, якими б соусами не запивали голу істотність цих двох національних досягнень, менш-більш влучне формулювання цих течій придумати трудно.

І все, що з цього витікає, добро говорить само за себе.

І питання друге: якими шляхами простують до досягнення своїх національних ідеалів той і другий табір?

А ось якими.

Український народ був завжди якимсь «чудним народом».

«Чудний наш народ – каже Винниченко, - і сильний, і сумний... Мав героїв... І ніхто їх не знав...

Усе життя любив волю і все життя жив рабом. Утворив багатство пісні і сам її не знає...».⁹

Домагаючись волі, домагаючись незалежності, домагаючись самостійності і власного порядкування в «своїй хаті», народ наш завжди вибирав шляхи для досягнення цієї історичної мети своєї так, що замість волі завжди попадав в ярмо, ще гірше за те, з якого визволявся.

⁹Цитується висловлювання Кривенка (персонаж п'єси Вол. Винниченка «Memento», художник). Він бере бандуру і співає «За Сибіром сонце сходить, гей, там і заходить, гей, там славний Кармалюка десь по світі бродить... (Зупиняється й говорить). Люблю цю пісню. Сильна й сумна... Чудний наш народ і сильний, і сумний... Мав героїв... І ніхто їх не знав... Усе життя любив волю і все життя жив рабом. Утворив багатство пісні і сам її не знає. І ми самі себе не знаємо... Недурно співаємо: ...що діється на Вкраїні і чий ми діти...». Навіть цього маленького уривку достатньо для того, щоб зрозуміти, що центральна проблема п'єси – шляхи, доля української інтелігенції, яка, як виявилось, не відчуває зв'язку з Україною (*примітка моя*)

Кілька років тому російський журнал «Сатирикон»¹⁰ видав в сатиричній формі написану «Всеобщую Историю».

Характер нашого історичного національного руху «История» це надзвичайно влучно описує. Переказую своїми словами. Жили козаки. Любимим ділом їхнім було пити горілку і воювати за волю. Ледве хто зачіпав їхню волю, як козаки, як один чоловік, повставали на її захист і завзято воювали з ворогом. Зачіпала Польща – билися з Польщею. Зачіпала Туреччина – билися з турками. Зачіпали татари – билися з татарами. Знов Польща – знов билися з поляками. Увесь час те тільки й робили, що пили горілку та билися за волю. Але випав один час такий, що волю було цілком здобуто, і ніхто вже не загрожував цій волі. Скучно стало козакам. Ні з ким стало воювати. Отже, щоб можна знову воювати за волю, зібрали козаки раду і постановили піддатися Москві. Піддалися і почали війну з Москвою. Воювали, воювали і довоювалися...

Писано це було до революції.

Що ж ми бачимо після революції?

Те ж саме.

Добилися волі. Добилися самостійності. Але стало скучно.

Ні за що вже більш воювати.

І піддалися більшовикам. А потім...

А потім знов – те ж саме...

Словом, у попа була собака...

Ось якими шляхами добувають козаки наші самостійність України. Якими ж шляхами йдуть «аматори» єдино-неділимої? Якими шляхами йшли вони колись, в минулому – про те ми всі добре знаємо. Всі – од столітньої бабуні до новонародженого включно.

Але тепер, тепер? Коли події останнього часу цілком змінили ситуацію? Цілком «испортили картину», і яку ще «картину»? Коли карук¹¹, що склеював шматки погано збитої, але «добре» граючої гармонії, розмок і вся гармонія роз'їхалась, розлізлася? І «неділима» поділилася на кільканадцять шматків, і з однієї «єдиної» стало так багато.

Якими шляхами тепер прямують ці «аматори»? А ось якими.

Коли побачили, що «дело дрянъ», почали шукати «докторів». Довго шукали. Довго вибирали.

Всі нездатні. Нові лікарі. З новими методами лікування. Ті, попередні, починали з одного боку, а ці...ці – навпаки, з цілком протилежного. «Доктор» прийшов і констатував факт: «Росії нема. Зникла. Не те що «єдиної-неділимої», а так-таки нема ніякої. Є Україна. Самостійна держава». «Доктор» надумав, класично підніс угору руку з простертим пальцем і урочисто сказав: «Є!».

І коли підбігли ближче до нього і тісно обступили його, тихо почав навчати:

- В першу чергу Гомельський повіт... Волім під самостійну Україну... Через тиждень Курщина... Воля курян і таке інше. Через тиждень – щотижня по столовій ложці – приєднується Смоленщина... Через тиждень – Орловщина... Далі Московщина... Там Петроград з округою... Там Пермщина. Там Сибір... Там... А там більше і нема вже чого приєднувати... Все... Можна тепер братися за Галичину з Буковиною... Білорусь з Польщею... Фінляндію... Словом, зібрати до купи скрізь розкидані іконно – руські землі... Коли зберемо, матимемо єдину-неділиму Україну... Так буде з тиждень... А через тиждень – слово «Україна» закреслюється і замінюється словом «Росія»... І тоді «horribiledictu!»¹² - тоді матимемо те, про що вдень і вночі мріялось ... Матиме єдину-неділиму Росію.

Коротко і ясно, як кажуть москалі, просто і легко...

Такі шляхи «неділимовців»¹³.

І ви думаєте, що це жарти?

Зовсім ні. Той, що має очі, хай бачить, той, що має вуха, хай чує.

- Дурниці! – скажуть на це. – Пусте... Отже, відбувся кадетський з'їзд, який розколовся. Значна частина висловилася проти побажань «воссоздания единой-неделимой».

¹⁰«Сатирикон» - щотижневий журнал сатири і гумору ліберального напрямку, який виходив у Петербурзі 1908-1914 рр. за редакцією А.Аверченка

¹¹Карук – вид столярного клею

¹²«horribiledictu!»- страшно вимовити!

¹³Серед прихильників єдиної та неділимої Росії була частина членів консервативно-монархічної партії «Союз земельних власників»

Егеж, відбувся... Але знаєте що, панове? Іноді пишеться так, а вимовляється інакше. Легше уламати лева, щоб він покинув їсти м'ясо і перейшов на вегетаріанство, ніж... Егеж ... ніж неділимовця «єдиної», щоб він став українським самостійником¹⁴...

Микита Сріблянський (Шаповал)

Кобилка

У публіцистичній статті «Кобилка» М. Сріблянського йдеться про значний прошарок населення України 1920-х років (з 35 мільйонів українців більш ніж 34), який належав до такого явища, як «кобилка». «Кобилка» – це не тільки про принципову безпартійність пересічного українця, а й про його затурканість, культурну відсталість, небажання розвиватися, відсутність критичного мислення, віру в нісенітницю, переконаність у власній правоті, навіть якщо вона розходиться з фактами. Свідомістю кобилки дуже просто керувати, використовуючи максимально примітивні лозунги, як-от «Нація вище за класи!» чи «Держава вище за партію!». Такою кобилкою є і старшина, і урядовці, і інтелігенція, тобто в кожній групі населення наявні представники зашкарублених поглядів. Тому прикметно, що Україна сотні років перебувала в неволі, адже кобилка підлаштовувалася під кожного нового загарбника, вважаючи, що він дасть їм найголовніше – землю і волю. Ці два слова сакраментальні для кобилки, через те, маніпулюючи обіцянкою дати землю та волю, нею напрочуд легко керувати. Як наслідок, українці втрачали й одне, і друге, вірячи порожнім обіцянкам чергової ворожої до них влади.

М. Сріблянський переконаний, що партії – закономірний етап розвитку національного самоусвідомлення, який зрештою приведе до встановлення власної держави. Натомість кобилка дотримується думки, що партії є злом, їхні політичні програми непотрібні, а вона сама розбереться з питанням власної державності. Кобилка консервативна, ворожа до будь-яких форм прогресу, пихата своєю політичною апатією. На переконання автора статті, тільки після утворення партій та їхніх відповідних програм, активній взаємодії населення з ними, зацікавленні українців у цьому процесі створення національної держави стане можливим. Кобилку слід визволити, поступово обережно розповідаючи їй про державну організацію. Українському народу потрібна трудова демократія, завдяки якій більшість населення зрештою перетвориться на свідомих людей. А вони зі свого боку будуть здатні побудувати вільну Україну.

Покликання на статтю «Кобилка» М. Сріблянського: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12367/file.pdf>

¹⁴ Самостійники – самостійницький рух за відновлення національної, політичної незалежності України (серед його учасників – таємна українська політична організація Братство тарасівців, а також «Молода громада» - об'єднання української молоді, яке підтримувало ідеї здобуття незалежності України радикальними способами)

Журналістика в Одесі від її початку до перших десятиліть ХХ ст.

Історія журналістики в Одесі починається 5 січня 1827 року. Це час заснування газети «Одеський вісник» («Одесский вестник»). Газета була двомовною: на кожній сторінці було дві колонки. Ліва колонка була російською мовою, а права – французькою. Усього газета вміщувала чотири сторінки. Редагував матеріали російською мовою Олексій Льовшин, а французькою – Пилип Брунов. На початку 1830-х років газета стала російськомовною. А її редактором – Михайло Розберг. Після того, як М.Розберг залишив Одесу, редактором став Олександр Тройницький. Саме на часи О.Тройницького як редактора припадає розквіт «Одеського вісника».

Із середини ХІХ сторіччя газету було передано Рішельєвському ліцею, і її редакторами стали професори ліцею. А пізніше – «Одеський вісник» повернув собі статус друкованого органа генерал-губернаторства.

На сторінках газети висвітлювалися події культурного, економічного, політичного життя Одеси. Про культурне життя Одеси свідчать, наприклад, оголошення про проведення різноманітних вечорів, зборів. Наприклад (випуск № 45 за суботу 28 лютого 1870 року):

«Рада Товариства образотворчих мистецтв повідомляє про святкування річниці Товариства у вівторок 3 березня 1870 року о 12 ½ годині пополудні в будинку Райха. Разом з тим рада доводить до загальної інформації, що в цих же зборах буде прочитано звіт про дії ради в минулому році, а також про стан і успіхи шкіл Товариства та реформи, зроблені в класах художньої школи Товариства. Крім того буде розіграна між членами, що сплатили свої річні внески в 1869 році, передбачена статутом художня лотерея, що складається з придбаних від учнів кращих їх робіт, а також відбуватиметься роздача похвальних листів найбільш гідним учням, а учні музичної школи товариства витончених мистецтв проспівують національний гімн. Квитки на художню лотерею знаходяться у консерватора Товариства, у якого пп. члени можуть придбавати їх щодня».

Цікаво, що автори деяких повідомлень не завжди обмежувалися сухими фактами, а й висловлювали власні оцінки заходів, про які інформували читачів газети. Таке повідомлення, підписане О.Х., знаходимо в № 42 за середу 25 лютого 1870:

«Спектакль аматорів 20 лютого. У п'ятницю, 20-го лютого, в залі Товариства любителів музики було дано аматорами виставу з благодійною метою. Цього разу йшла триактна драма Дяченки «Жертва за жертву» та водевіль «На хліб та на воду», за участю найулюбленіших одеською публікою актрис пані Лукашевич та Соколової. Хоча ми також поділяємо принцип, виражений в одному з номерів Одеського Вісника, що де йдеться про благодійність, там взагалі не слід входити до розбору аматорських вистав; але в даному випадку вважаємо не зайвим сказати кілька слів, як заради заохочення таланту з одного боку, так і з іншого - через те, що щире і чесне слово, ким би воно не було сказано, ніколи і нікому не може зашкодити. Виходячи з цього, ми не можемо не віддати належної справедливості м. Вишневському, який виконував роль Семена Семеновича Бочарова – роль, яка вимагає, як відомо, від актора багато досвідченості та таланту, і при всьому тому зіграну м. Вишневським досить задовільно. Що ж до гри інших аматорів, то вона була якщо не доброю, то й не зовсім поганою. Про гру пані Лукашевич та Соколової ми нічого не можемо сказати, оскільки вони вже досить відомі Одеській публіці і всяке слово з нашого боку було б зайвою похвалою».

Вагомим складником газети, який завжди привертав до себе увагу, були фейлетони. Наприклад, в «Одеському віснику» за 1870 рік (№ 61 від 19 березня) було надруковано фейлетон «**Домашня хроніка**». Автор «сховався» за двома «масками» - N, та Демокрита

«Демокрит» повідомляє, що «за відсутністю. ... свіжих матеріалів» він має намір написати «філософський трактат». Але доволі описово визначає предмет своєї статті, натякуючи читачу, що про це писав ще чотири століття тому Еразм Роттердамський. У такий спосіб можна здогадатися, що йдеться про дурість. Саме вона є, на його думку, ознакою столичного видання під назвою «Будильник. Сатиричний журнал з карикатурами». Навіть, уточнює автор фейлетону, не усього журналу, а лише одного його відділу, «Дрібниці». За словами «Демокрита», цей відділ ведеться ножицями, якими час від часу оперує спеціально для того приставлений співробітник. Цим знаряддям праці (ножицями) працівники журналу, що уявляють себе журналістами, вирізують із провінційних газет новини та скандали – пікантної властивості. Це, зауважує фейлетоніст, найважча частина роботи. Потім, продовжує він, наглядач (співробітник редакції) побіжно прочитує їх, шуйцею тре собі лоба, а правицею схоплює перо і пише якийсь коментар. До цих коментарів він, як Ляпкін-Тяпкін, завжди доходить своїм розумом, уважаючи, що дурному провінційному строчилі дійти до таких глибокодумних міркувань не вдасться. У результаті народжується безцільне зубоскальство, а не осмислений сміх, як його розумів, наприклад Гоголь. Бо такий сміх - справа нелегка. Автор фейлетону протиставляє заняттям м. Степанова (тут він безпосередньо вказує прізвище людини, яка стала головною мішенню його викриттів), який задовольняється «ножицями і віршами», власне розуміння процесу створення сатиричного твору: «Праця вимагає узагальнення розрізнених фактів, вимагає вміння висвітлити їх, тобто - знання законів світла, тіней і перспективи та вміння застосовувати їх до створення соціологічних пейзажів, - словом, глибокого знання, глибоких переконань, глибокої та свідомої любові та ненависті...». Автора фейлетону не влаштовує результат роботи не лише пана Степанова, а й того, хто виготовляє віньетки у «Дрібницях», оскільки всі фігури на них зображені Скалозубами.

Тобто фейлетон, який підписано на початку N, а наприкінці Демокрит, є проявом протистояння провінційної та столичної преси.

Видання газети «Одеський вісник» припинилося 26 серпня 1893 року.

Історія цієї газети демонструє, наскільки велика увага приділялася у місті Рішельєвському ліцею. Тому – декілька слів про видавничу діяльність цього закладу.

У 1839 та 1840 рр. керівництвом ліцею було розпочато випуск «Одеського Альманаху» («Одесского Альманаха») з метою скласти капітал для допомоги найбільш бідним учням. З тією ж благодійною метою з 1838 щороку видавався «Новоросійський календар», який містив

необхідну для кожного жителя півдня імперії інформацію, тематично розділену на чотири відділення. У перше відділення були включені відомості щодо церковного життя представників різних конфесій: Місяцьослови православно-католицької східної церкви, римсько-католицький, вірмено-григоріанський і реформатський, вікторіальні дні, церковне числення за новим стилем, перелік релігійних свят і переговорів, кавалерійських свят). У першому відділенні можна було знайти календарі: єврейський, магометанський; повідомлення про майбутні небесні явища, таблицю часу сходу та заходу сонця в містах та населених пунктах Новоросійського краю та Бессарабії.

Друге відділення включало інформацію краєзнавчого характеру: хронологічний опис визначних подій у Новоросійському краї та Бессарабії, таблиці відстаней між населеними пунктами, покажчики поштових доріг, маяків, поштові такси, перелік страхових контор тощо. Особливий інтерес викликає те, що в цьому розділі міститься перелік пам'яток та опис населених пунктів: Азова, Аккермана, Олександрії, Олександрівська тощо. Ось, наприклад, що повідомляється про Одесу:

...повітове місто в Херсонській губернії, що користується правами Порто-Франко і зосереджує головне управління Новоросійського краю і Бессарабії. Розташування його на піднесеному березі моря доставляє йому прекрасний вигляд, а широкі, привільні і красиві вулиці, чудові, в європейському смаку споруджені будинки ... так що у цьому плані він поступається лише столицям, незважаючи на те, що існує на місці Турецької фортеці Гаджибея тільки з 1795 року. Церков православних у самому місті дванадцять, у передмісті – сім; католицька одна, лютеранська одна і одна вірменська. Всі головні вулиці обсажені деревами, вимощені щебенем, і по тротуарах викладені трієстським каменем. Найкращі з них: Бульварна та Рішельєвська.¹⁵

Третє відділення календаря містило загальну інформацію про склад, адреси місцевих управлінь державних організацій, управлінь окремих відомств, військових управлінь, митних округів та Одеського навчального округу, про благодійні установи (до середини 1840-х років це Одеський опікунський комітет про в'язниці, Одеський жіночий опікунський комітет, Одеська лікарня для прихожих, Одеський міський комітет із питань піклування про дитячі притулки, комітет Благодійного товариства на користь швейцарців в Одесі). Так, зокрема, про останнє з названих благодійних товариств дізнаємося, що рішення про його заснування було ухвалене в 1845 році. Тим швейцарцям, які оселилися на півдні імперії і потребували допомоги, здійснювалася допомога; це сталося так після того, як неодноразові окремі приватні винагороди виявилися слабкими і незначними.

Відділення четверте, що містило статті науково-популярного характеру, не менш цікаве. Тут публікувалися такі матеріали: «Про влаштування сонячного годинника»

¹⁵Новоросійський календар на 1845 рік, Одеса 1846, с.89.

(«Новоросійський календар» на 1844 рік), «Медико-статистичні розвідки про вплив клімату одеської місцевості на здоров'я її мешканців» («Новоросійський календар» на 1845 рік), «Відомості про Успенський монастир поблизу Одеси» («Новоросійський календар» на 1845), «Система Дніпровських порогів» («Новоросійський календар» на 1846) тощо.

Щороку в одеській пресі з'являлися статті вчених ліцею. Назвемо, наприклад, праці професора І.Г. Міхневича «Про успіхи грецьких філософів в історичних та практичних відносинах». Активно публікував свої праці з мовознавства та літературознавства професор ліцею Костянтин Петрович Зеленецький. Серед них - «Про ідеальну основу, властивості та види витонченості: Мова, читана в урочистих зборах Одеського Рішельєвського ліцею», «Загальна риторика», «Піїтика», «Теорія поезії» тощо. Так, наприклад, названа вище «Теорія поезії» є курсом лекцій про світову літературу, починаючи з епохи індійської літератури, літератури античності і завершуючи європейськими літературами початку XIX століття (творчість Дж.Г. Байрона, Е.Т.А. Гофмана). Піїтику він визначив як теорію поезії, призначенням якої було показати походження, різні роди та особливості поезії як витонченого мистецтва. Під поняттям «витончене» він розумів ті твори людського духу, які були здатні захоплювати фантазію і чіпляти почуття. Судячи з оцінок літератури, головним художнім принципом для К.П. Зеленецького була народність, яку він розумів як вивчення та відтворення специфічних для кожної нації особливостей. Так, зокрема, він писав:

Поезія у значенні художньо-національної творчості, завданням своїм має приводити у свідомість народу його власні, рідні почуття і тим самим зберігати, підтримувати та зміцнювати їх. Вона збирає коло близьких серцю та сімейного вогнища і, як якийсь благодатний геній, стереже непорочність душі, веде її батьківськими полями та селами, указує на рідне небо, на озеро, що належало дідам...¹⁶

На початку 1880-х років одеська періодика поповнилася респектабельним виданням нового типу «Одеські новини» («Одесские новости»), особливістю якого було широке залучення кращих літературних сил, а наявність власних кореспондентів за кордоном надавала газеті загальноімперської популярності. Одним з авторів матеріалів цього періодичного видання був професор Новоросійського університету, історик, публіцист, письменник, член багатьох товариств, зокрема Наукового товариства імені Т.Г.Шевченка Арсеній Іванович Маркевич.

Слід зазначити, що одеська преса біла переважним чином російськомовною. Упродовж 1917-1920 років тільки 17 газет (з 525 друкованих видань!) були україномовними. Але навіть у російськомовних газетах розташовувалися статті, які містили заклики на захист

¹⁶К.П. Зеленецький *Про художньо-національне значення творів Пушкіна*. Мова. Одеса 1854 р., с.4.

української мови та літератури, за впровадження викладання українською мовою в народних школах.

Саме в Одесі з'явився вісник «Основа» (1915), який став продовженням львівсько-київського місячника «Літературно-науковий вісник», фактично єдиним виходом енергії українських митців. В «Основі» досить часто друкувалися статті та розвідки одеського публіциста Андрія Ніковського. Одна з ключових проблем, до розв'язання яких звертався публіцист – національне усвідомлення. У статті «До психології українофільства» він характеризує дві стадії українофільства, які визначає як ембріональну та дегенеративну. Ембріональна – коли ембріон переростає в національно свідомий елемент. Дегенеративне – коли із активного прихильника розвитку національної ідеї людина перетворюється на теоретика суто вузького, «хатнього» значення національного елементу.

Завдання: прочитайте статтю А. Ніковського (до речі, він деякий час був секретарем і бібліотекарем одеської «Просвіти»), визначте її жанр, стиль, надайте характеристику риторичним стратегіям, які використовує автор для впливу на читача; визначте, у чому полягає авторська концепція.

З ЖИТТЯ «ПРОСВІТ»

Справа з школою одеської «Просвіти».

Ще в липні цього року рада одеської «Просвіти» подала прохання попечителеві одеської ученої округи на дозвіл одкрити початкову школу з українською викладовою мовою. Коли просвітяне наводили справки про долю своєї заяви, то їм відповідали, що заява пройшла таку то-інстанцію та лежить тепер у такій-то особі, котра розгляне заяву і передасть по слідкуючій інстанції. Таким чином просвітяне щомісяця мали щастя дізнаватися, що заява їхня лежить вже у інспектора, далі у директора народних шкіл, в канцелярії попечителя, потім почули, що передано заяву інспекторові ученої округи. Отже д-й інспектор округи звертає заяву т-ва знов до деяких інстанцій та до інспектора народних шкіл, щоб той «запросилъ правленіе общества «Просвіта», на каком языкѣ предполагается преподаваніе въ школѣ». Очевидно, д. інспектор округи навіть не розгортав ні заяви т-ва, а ні шкільного плану, доданого до заяви, бо і в заяві і в плані це особливо підкреслено. Очевидячки, що начальство навмисне тягне справу з дозволом на одкриття школи та вигадує запитання, на котрі завше може знайти відповідь в заяві та шкільнім плані, що подало т-во.

І д-й інспектор без жодного сумніву вертає папери, не читавши їх, не турбуючись, що такий вчинок швидче зкидається на одверте крутіство, ніж на звичайну бюрократичну наївність.

Одеські просвітяне, котрим якимсь дивом ще терпець не увірвася в зносінах з усяким начальством, і на цей раз подадуть «додатки» до не читаної начальством заяви.

Але у д-я інспектора в запасі мабуть є ще не мало таких самих розумних причіпок і тим самим повна змога тягти справу без кінця-краю, сподіваючись, що може яке-небудь друге начальство так «раз'яснить» одеську «Просвіту», як вже роз'яснено кубанську та подільську, - от, тоді й збувся клопоту! А тепер, як дозволиш – невідомо, як до того поставиться вище начальство; а не дозволяти – теж нема певної підстави. Клопіт! Несамохіть бідному інспекторові доводиться вигадувати різні причіпки, щоб не давати поки дозвола на школу.

А.Н.

Андрій Васильович Ніковський (1885-1942) посідає вагоме місце в історії української журналістики. Пропонуємо проаналізувати ще одну його працю, безпосередньо присвячену розкриттю його думок на журналістику. Цю статтю було написано вже пізніше, ніж «З життя “Просвіт”», уже в київський період його життя. Перебуваючи у Києві, А.Ніковський зокрема був одним із засновників Української партії соціалістів-федералістів, редагував друкований орган цієї партії – газету «Нова рада». Саме в цій газеті і було надруковано статтю «Преса» (1918).

ПРЕСА

Для того, щоб мило було милом, щоб воно мило і відмивало, треба певного відсотку сала, соди каустичної, поташу: треба зв'язаності сала і лугів. І коли я виробляю таке мило, то я допомагаю культурі. Я дбаю, щоб сало було не вонюче, щоб сода була справді кальцинована, щоби пропорція складових частин була витримана і щоб варка не була холодною.

Багато зробити на цьому не можна.

Але зате я дбаю про культуру. І при зустрічі з духовною особою можу сказати:

- Ви, панотче, завжди ставите вперед душу, а потім – вже тіло. Ви забороняєте показувати його білизну, вважаєте за непотрібне думати про наше тіло. А я беру мило, і весь бруд вода виносить із піною, отже, я допомагаю здоровому тілу, в якому предметом вашої уваги є здоровий дух. А ваші методи, панотче, перевірені? А ви стежите за тим, щоб душі давати тільки добру наживу?

Словом, я можу бути гордим.

Бо продукція мила – це продукція культури.

Але слово «миловар» звучить гордо тільки тоді, коли моє мило добре.

І ви знаєте, як мене назвати, коли я випускатиму мило холодної варки, без жирів, з піском, без каустичної соди, з каніфоллю, з сіллю, щоб вільгість¹⁷ для ваги трималася.

Тоді слово «миловар» звучить дзвінко:

- Спекулянт!

Тепер я мушу признатися, що я милом мостив собі ґрунт, щоб підійти до питання про пресу.

Бо заведено з цією темою церемонитись.

Підхід гладенький мені не вдався. Отже, дозвольте тоді прямо. Цими днями «Київська Дунька»¹⁸ написала свою першу опозиційну статтю. Нема, каже, паперу. Це державне лихо. Газети, які виходять в числі кількох тисяч примірників, чорт їх бери, нехай гинуть! Але тут йдеться про мільйони! (Між нами кажучи, про десятки тисяч читачів).

А я собі думав:

- Щоб тобі твій папір згорів, що лишається, бо ти – спекулянтка. Ти ж дуриш усіх і шукаєш добра тільки для себе. Твої ідеї і твій напрямок розраховано на галас із нічев'я¹⁹ на розпусту. Адже «Голос Каїна»²⁰ стоїть вище від тебе, бо в нього ворущаться якісь ідеї. Є

¹⁷Вільгість - волога

¹⁸«Київська Дунька» - так журналісти називали газету «Киевская мысль». Це була щоденна політична і літературна газета ліберально-буржуазного спрямування. Видавалася з 1906 до 1918 років у Києві російською мовою. Боролася проти більшовизму, відстоювала інтереси партії конституційних демократів. До революції на її сторінках виступали Л.Троцький і А.Луначарський (під псевдонімом «Гомо новус»).

¹⁹ Нічев'я – нікчемність, бездіяльність

²⁰ «Голос Каїна» - так прогресивні журналісти прозвали щоденну російськомовну буржуазну газету «Голос Киева», яка відверто орієнтувалася на «старшого брата» і на «єдину-неділиму» Росію

речі, які він любить і є те, що він ненавидить. А газета «Роздражение»²¹, на яку повелося вішати бутербродних псів (це з цим кадетсько-меншовицьким спекулянтом), бо є собі офіційна газета, яка нітрохи своєї офіційності не ховає. А в своїх статтях навіть намагається емансипуватись від кабінетного духу. Але це взагалі так водиться, що вулична дама зневажливо поглядає на всіх скромних смертних.

Але почув я цими днями страшну вже новину. Бо «Київська Дунька» збідніла на фарби й біліла і риночку ціну втрачає. А страшне йде на нас із Москви.

Сам Ситін²². Все видавництво переходить у Київ. Засновується газета з 20-мільйонним капіталом. Переїзять наші співробітники.

Що це значить? А те, що треба благати Бога, щоб краще ще раз більшовики прийшли в Київ, ніж ситінська культура.

«Історія античної культури». «Історія міжнародного права».

Так, це він видавав. Але це десятки тисяч примірників. А мільйони – «Франциль-Венеціана», «Торбини сміху» - лубок і макулатура. А ситінська газета?

Це ж погромник російської культури при постійній участі наших талановитих земляків Власа Дорошевича²³ й Олександра Яблоновського²⁴.

Всі ці американізовані азіати нагрянуть на наш Київ і зроблять з України базар і навчать нашого мужика торгувати в храмі.

І радимо літописцеві українського життя в день виходу першого числа ситінської газети в Києві: «День виходу газети перший, а життя в Україні – день останній...».

Завдання: проаналізуйте статтю А.Н.Ніковського «Преса». Підготуйте відповіді на питання:

1. З якою метою автор починає свою статтю з опису процесу виготовлення мила?
2. Що об'єднує використання мила та використання преси?
3. Які друковані органи аналізує автор, як він до них ставиться? З якою метою змінює назви цих газет? Чому вони не відповідають його уявленню про пресу? Чим «Київська Дунька» відрізняється від «Голосу Каїна» і яка з газет, з точки зору автора, гірше?
4. Як автор ставиться до появи видавництва Ситіна в Києві і як він мотивує своє ставлення?
5. Згадайте основні особливості преси США, про які йшлося у першій частині нашого курсу, і прокоментуйте висловлення А. Ніковського про те, що «американізовані азіатинагрянуть на наш Київ і зроблять з України базар і навчать нашого мужика торгувати в храмі». Як це характеризує його уявлення про наслідки впливу Ситіна та ситінцев на українську пресу?

²¹ «Роздражение» - найімовірніше, автор мав на увазі щоденну харківську газету «Возрождение», яка оголосила себе позапартійною, а насправді відстоювала інтереси російських ліберально-буржуазних партій

²² Ситін Іван (1851-1934) – російський видавець, що випускав друком підручники, науково-популярні і прикладні книги, зібрання творів класиків російської літератури, енциклопедії, народні календарі та ін.

²³ Дорошевич Влас (1864-1922) – російський журналіст, письменник. У московській, київській, одеській пресі публікував соціально загострені памфлети і фейлетони, проблемні статті, театральні рецензії. Автор сатиричних повістей, збірок нарисів і казок.

²⁴ Яблоновський Олександр – ліберальний журналіст, фейлетоніст, після жовтня запеклий ворог радянської влади, білий емігрант

6. Порівняйте обидві статті А.Н. Ніковського: що ви можете сказати про його індивідуальний журналістський стиль?

Українська преса часів розпаду соціалістичного табору та СРСР і становлення незалежності

Однією з ключових рис української журналістики після розпаду СРСР є її активна роль у висвітленні становлення незалежності, її проблем та досягнень. Багато журналістів, які були свідками та учасниками подій 1991 року (проголошення Акта незалежності, Всеукраїнський референдум), пізніше писали аналітичні статті, спогади та репортажі про той період. Атмосфера серпня 1991 року, боротьба проти ДКНС (ГКЧП), почуття нацією радості проголошення незалежності – головні теми публікацій Юлії Мостової (головна редакторка «Дзеркала тижня»), Олександра Мартиненка (генеральний директор агентства «Інтерфакс-Україна»), Ольги Герасим'юк, Андрія Цаплієнка, Леоніда Швеця, Юрія Луканова, Ірини Погорелової та інших.

Питання складності шляху молодій державі до суверенітету, завдань, які потрібно було вирішувати, терміново порушувалися провідними українськими публіцистами. Серед них – автор багатьох статей, звернень, публіцистичних листів В'ячеслав Чорновіл.

Протягом усіх років незалежності журналісти активно висвітлювали процеси державотворення, економічні реформи, боротьбу з корупцією та формування української ідентичності. Аналітичні матеріали в таких виданнях, як «Дзеркало тижня» (газета, відома глибоким аналізом політичних та економічних процесів), часто містили критичний погляд на дії влади та хід реформ, на такі виклики незалежності країни як олігархізація, корупція і аргументували тезу про необхідність формування сильних інституцій.

З 2014 року та повномасштабного вторгнення 2022 року тема захисту незалежності та суверенітету стала центральною. Військові кореспонденти (наприклад, Андрій Цаплієнко, Наталя Гуменюк і багато інших) створювали репортажі з передової, що є свідченнями ціни незалежності та боротьби за неї. Ці матеріали формують сучасний літопис захисту суверенітету.

Завдання: прочитати статтю Юлії Мостової «"Дзеркало тижня" — це була *cosa nostra* передової частини української журналістики» (текстова лекція від «Детектор медіа»)

(URL: <https://share.google/ioc69XuMUgPyzfF01>) та скласти реферат, спираючись на такі питання:

1. Чому Юлія Мостова надала таку назву газеті, головною редакторкою якої вона є (*cosa nostra*)? Кого об'єднує ця газета?

2. З якими подіями урядового рівню пов'язаний початок її діяльності як журналістки? Як Юлія Мостова оцінила ці події і як її оцінка вплинула на її журналістські матеріали?

3. Які питання журналістка порушила під час інтерв'ю з З. Бжезінським та Г. Кіссінджером?
4. Чому Ю. Мостова вважає початок 1990-х часом абсолютної свободи?
5. Під впливом яких факторів було започатковано видання «Дзеркала тижня»?
6. Яким був формат нової газети і якою була її змістовна спрямованість?
7. Чим було викликано процес комерціалізації преси середини 1990-х років, коли журналісти ставали «засобами виробництва», і як це впливало на стан преси?
8. У чому полягала сутність того, що Ю.Мостова визначила як перетворення «Дзеркала тижня» «з острова свободи» на «спостережний пост»?
9. Появу якого жанру викликало це перетворення газети на спостерігача?
10. У зв'язку з чим редакція «Дзеркала тижня» відмовилася поступово від провідної ролі журналістського розслідування?
11. Як Юлія Мостова характеризує редакційну політику сучасного (сьогоднішнього) «Дзеркала тижня»?
12. Прокоментуйте з точки зору ваших власних уявлень про журналістику останні рядки текстової лекції Юлії Мостової:

«Культурним рослинам, якісним ЗМІ, особливо в умовах соціальних мереж, виживати все складніше, але це не означає, що те, чим вони займаються, стає менш важливим. Річ у тім, що є люди — і їх дуже-дуже багато, — яким подобається стежити за серфінгістами. І такі жанри журналістики набагато популярніші. А я вважаю, що таємниця океану — в глибині. Ми — дайвери.

І в мене все-таки є надія, що зміцнити державу допоможе наша робота, — робота наших авторів, чий завдання відповідати не тільки, на запитання «що відбулось?», а в першу чергу «чому це відбулось?», «які це буде мати наслідки?» і «як це можна виправити?», — праця цих людей із різних сфер, на яких, на мій погляд, і тримається наша держава. Не на тих людях, що страждають від інтелектуального дисбактеріозу — вони поїдають новини, інфоприводи, але все з'їдене не залишає всередині й сліду — а на тих людях, які, як і раніше, бачать місце України у світі, бачать, як його змінити, бачать, як повернути нашій державі суб'єктність, бачать, що потрібно змінювати в окремих сферах, і намагаються писати про це раніше, ніж про це напишуть усі інші, щоб не всіх помилок припуститися.

Саме завдяки таким людям наша держава збережеться. І я дуже сподіваюся, що подолавши різноманітні кризи, все-таки зміцниться».

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Періодизація історії української журналістики.
2. Своєрідність процесу формування журналістики в Україні.
3. Протожурналістські явища в історії української журналістики і публіцистики.
4. Перші видання на теренах України, які друкувалися не українською мовою.
5. Фактори, що сприяли виникненню періодики у Харкові. Історія перших харківських видань.
6. Загальна характеристика українських романтичних альманахів 30-40-х рр. XIX ст., які друкувалися у Харкові.
7. Внесок І.Срезневського, Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки в розвиток журналістики на підросійській території України.
8. Історія виникнення і розвитку преси в Одесі. Характер, спрямованість друкованих періодичних видань в Одесі XIX ст.
9. Зародження журналістики на західних українських землях.
10. Діяльність просвітницького гуртка «Руська трійця» та характеристика його видань «Русалка Дністрова» - перша книжка українською мовою на Галичині.
11. Місце і роль «Зорі Галицької» в історії української журналістики.
12. Українська газета австрійського періоду «Буковина»: періодичність, редакційна політика, суспільно-політична тематика.
13. Діяльність П.Куліша та його роль у відкритті журналу «Основа».
14. Перешкоди на шляху ствердження періодики українською мовою. Валуєвський циркуляр та Емський указ.
15. «Киевская старина» як журнал історії, літератури й побуту українського народу.
16. Значення «Літературно-наукового вісника» в історії розвитку української журналістики.
17. Українська періодика періоду революції 1905-1907 років.
18. Сатирична українська журналістика.
19. Українська преса на східноукраїнських та західноукраїнських землях у часи Першої світової війни.
20. Преса в роки становлення української державності (1917-1920).
21. «Медовий рік» української журналістики: історія та семантика такого визначення.
22. Українська преса Галичини. Газети «Українське слово», «Діло», «Свобода», журнал «Шляхи» та ін.
23. Журнал «Українська хата»: редакційна політика, видатні поети і прозаїки, які друкувалися в журналі.

24. Процес українізації 1921-1928 років та роль преси у цьому процесі.
25. Українська журналістика під час Другої світової війни (1939-1945).
26. Доля української культури у Галичині під час війни, внесок О.І.Теліги в збереження національної культури, створенні Спілки письменників України і літературно-мистецькому тижневику «Літаври».
27. Розвиток преси України у післявоєнний період.
28. Українська періодика в перші роки незалежності.
29. Одеська періодика перших років незалежності України. Видатні журналісти.
30. Літературно-художні видання: структура, редакційна політика, найбільш вагомні матеріали, що друкувалися на сторінках журналів («Кур'єр Кривбасу», «Київ», «Березіль»)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Жиленко І.Р. Медійні процеси XVII-XVIII століть: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2021. 189 с.
2. Калантаєвська Г.П. Історія публіцистики: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2018. 238 с.
3. Кость С. Вступ до журналістики: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2022. 512 с.
4. Сидун І.В. Історія української журналістики: хрестоматія для студентів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса, 2021. 82 с.

Додаткова

1. Бабенко Л. Українське питання на сторінках газети «Хлібороб». *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018-2019. Вип. 19-20. С.182 – 193.
2. Гирич І. Михайло Грушевський і справа переносу його львівських інституцій до Києва в часах першої російської революції. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2016 – 2021. Спецвипуск. С.62-89.
3. Кепс Р. Як писати про війну. Київ: Смолоскип, 2021. 160 с.
4. Кость С. Журналістика і творчість: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2022. 720 с.
5. Левченко Г.С. Історія преси в Україні (кінець XVIII – початок XXI ст.): Методичні рекомендації до спеціального курсу. Одеса: ОНУ, 2019. 42 с.
6. Михалевич В. Графічне оформлення журналів УСС і таборових видань ЗУНР та УНР сатиричного спрямування (на прикладах часописів «Самохотник» і «Лязароні») *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 3.Vol.2. С.37-41.
7. Сілевич Л. Проблеми вищої освіти молоді в оптиці української щоденної газети «Діло». *Український інформаційний Простір*. 2023. Число 11. С.238–250.
8. «Українська хата» (Київ, 1909-1914): матеріали до електронної хрестоматії з історії української журналістики: Посібник / упоряд. К.П.Падалка, Н.М.Сидоренко. Київ: Київ.нац.ун-т ім. Т.Г.Шевченка, Ін-т журналістики, 2020. 56 с.

15. Електронні інформаційні ресурси

1. <http://dspace.nbuv.gov.ua/> Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України є бібліотекою відкритого доступу і передбачає безкоштовний доступ

читачів до наукової інформації за ключовим словом, назвою публікації, автором тощо.

2. <https://ouci.dntb.gov.ua/OpenUkrainianCitationIndex> (OUCI) –українська база даних наукових цитувань, призначена для пошуку публікацій (за ключовим словом, назвою публікації, автором тощо) у різноманітних наукових царинах.

3. http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/Vikno_v_svit «Вікно в світ. Зарубіжна література: наукові дослідження» - науково-теоретичний журнал; представлено в мережі Інтернет на сайті Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України

4. <http://chtyvo.org.ua/> онлайн-бібліотека україномовної літератури.

5. <https://literarydevices.net/LiteraryDevices> – словник літературних понять, які допомагають оцінити, інтерпретувати та аналізувати літературний твір.

6. <http://www.textetc.com/theory.htmltextetcetera> –сайт висвітлює питання поетики, літературної теорії та критики.

7. <https://il-journal.com/index.php/journal/issue/view/212> «Слово і час» – науково-теоретичний журнал академічного літературознавства.

ПЕРЕЛІК КУРСІВ НА ПЛАТФОРМІ PROMETHEUS, ЯКІ РЕКОМЕНДОВАНО ЗДОБУВАЧАМ У МЕЖАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

1) Дезінформація: види, інструменти та способи захисту

<https://prometheus.org.ua/prometheus-free/disinformation-types-tools-and-protection/>

2) Медіаграмотність: практичні навички

<https://prometheus.org.ua/prometheus-free/mediagramotnist-praktichni-navichki/>

3) Візуалізація даних

<https://prometheus.org.ua/prometheus-free/data-visualization/>

4) Наука повсякденного мислення

<https://prometheus.org.ua/prometheus-free/critical-thinking-science/>

5) Цифрові медіа та маркетингові стратегії

<https://prometheus.org.ua/prometheus-free/digital-media-and-marketing-strategies/>

6) Цифрові медіа та основи маркетингу

<https://prometheus.org.ua/prometheus-free/digital-media-and-marketing/>

Навчальне видання

ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ПУБЛІЦИСТИКИ

Частина 2: УКРАЇНСЬКА ЖУРНАЛІСТИКА

Методичні вказівки
та завдання для самостійної роботи
здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 061 «Журналістика»

Укладач:
Чмир Андрій Валерійович

В авторській редакції

Підп. до друку 28.11.2025. Формат 60х90/16
Обсяг 2,15 ум. друк. арк.
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman»
Наклад 100 пр. Зам. № 25064.

Видавець і виготовлювач
С. Л. Назарук
Україна, 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 10
Тел.: 050 905 23 77. E-mail: selen_odessa@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7024 від 23.12.2019 р.